

ADATOK A FELVINCI ÁLLAMI ISKOLA TÖRTÉNETÉHEZ (1877–1998)

A felvinci állami iskola megalakulásával és működésével kapcsolatos adatok a helyi tízosztályos általános iskola irattárában jelenleg is megtalálható hiteles, eredeti iratokból valók. Szükséges azonban megjegyezni, hogy ezen irattár az első világháború (1914–18) és a második világháború (1940–44) községünkben is átvonult dúlásait, pusztításait megszenvedte, több fontos dokumentum megsemmisült. Az iskola tantermeiből, az udvaráról összegyűjtött iratokból, anyakönyvekből tevődik össze a régi irattár, ebből kellett elrendeznem, évfolyamokra osztályozva, a megmaradt anyagot.

Mivel az anyakönyvek igen megtizedeltek, csupán az iskola gondnoksági jegyzőkönyveire, a tantestület jegyzőkönyveire és az általános levelezésre támaszkodva állítottam össze az alábbi írásomat, arra is gondolva, hogy maholnap átviszik a dokumentumokat a megyei irattárba, és nehezebben lehet hozzájuk férni.

Már az elemi iskola létrehozatalára, illetve körülményeire vonatkozólag is hiteles adatokkal rendelkezünk. E fontos dokumentum eredeti formájában való megmaradása végett szóról szóra lemásoltam:

„Torda–Aranyos vármegye kir. tanfelügyelőjétől 1026 szám 1895. Valamennyi állami iskola Tekintetes Gondnokságához Felvincz. A vallás és közokt. miniszter úr ő nagyméltóságához felküldendő törzskönyvhöz szükséges az az adat is, illetőleg azon magas rendelet másolata is, a melylyel azon állami elemi iskola létesített vagyis szerveztetett. Sziveskedjék azért az iskola irattárából az említett magas rendelet másolatát hozzám minél előbb betérjeszteni. Torda 1895 junius 9. Téglás István kir. tanfelügyelő.”

A válasz a rendelet hátlapján található:

„Tekintetes kir. tanfelügyelő úr! Hivatkozással a tekintetes kir. tanfelügyelő úrnak folyó évi junius 9-én 1025 sz.a. kelt körrendeletére, van szerencsénk tiszteletteljes jelentésünket a következőkben megtenni:

1. Az állami iskola szervezete alkalmából irattárunkban semmi erre vonatkozó Miniszteri leirat nem létezik. A városi levéltárban erre vonatkozólag találtatott egy 1877 február 8-án – 877 szám alatt kelt

tanfelügyelői leirat, melyben akkori kir. tanfelügyelő Nagys. Moldován Gergely úr megkérdi a városi tanácsot, hogy egy Felvinczen felállítandó állami elemi fiu és leányiskolának eszméjét magáévá tenné-e és ha igen, egy kötelező okmányban mivel járulhat ezen iskola felépítéséhez és létrehozásához? Ezen felhívásra vonatkozólag Felvincz város tanácsa april 30-ról 211 sz.a. a kir. tanfelügyelőségnek lejelenti, mikép tekintettel azon körülményre, hogy Felvincz város tanköteles gyermekeinek magas száma miatt a létező felekezeti iskolák azok befogadására elégtelenek, ugy szintén arra is, hogy Felvincz város környékén fekvő községek sem bírnak a kor és törvény igényeinek megfelelő iskolákkal: egy állami elemi fiu- és leányiskolának Felvinczen leendő felállítása mint Felvinczre, mint az azt környező községre nézve egy már régebről igen érzékenyen érzett halasztathatlan szükségesség, s épp ezért a városi képviselő testület – mely ezen eszmét szintén legmelegebben pártolja – felajánlja a városnak a piacon levő fogadótelkét, s azon telken fekvő építményekből az árverésen bejött árt; továbbá az építéshez a községi munkából 100 igás és 400 tenyeres napszámot. Erre a kir. tanfelügyelő úr julius 2-án 633–877 szám alatt értesíti a városi tanácsot, mikép a Namlts. m. kir. vallás és közoktatási Minisztérium május hó 25-ről 12.838 sz.a. kelt leiratában hangsúlyozza, hogy az állampénztár jelenlegi helyzete a költségesebb építéseket nem engedi és ezért egyelőre az állami elemi iskolát ideiglenes helyiségbe kívánná elhelyezni. Felhívja ennél fogva kir. tanfelügyelő úr a városi tanácsot, hogy lehetőleg azonnal értesítse, mikép a kérdéses tanintézetet Felvinczen nem lehetne-e bérházba elhelyezni, mikép úgy a tanítók fizetését, mint az iskola hasznobérét az államkincstár hordozná. Ezen felhívásra a városi tanács julius 10 ről 722–877 sz. a. jelenti, mikép a Felvinczen felállítandó állami fiu és leányiskolának bérhelyiségben leendő elhelyeztetését a városi tanács képviselő testülettel tárgyalta és midőn a kir. tanfelügyelő úrnak fennidézett felhívását a képviselőlet örömmel vette tudomásul, egyuttal elhatározta, hogy az említett célra a város tulajdonát képező ugynevezett praetoriális épületből az alsó sornak egész déli oldalát, mely 6 szobából áll, 200 forint bérfizetés mellett átengedi. Királyi tanfelügyelő úr aug.1 ről 847–877 sz.a. felhívja a városi tanácsot, hogy a felvinczi állami elemi iskolának felállítását rendelő magas Miniszteri rendelet értelmében az állam részére az iskolateleknek felajánlott ingatlant biztosító, továbbá a székházában bérbeadandó épület iránt a bérszerződést 10 évre készítendő meg. Ezen felhívás következtében a városi tanács a hasznobéri szerződést 3 példányban kiállítva a kir. tanfelügyelőséghez 1018–8777 szám alatt beterjeszti. Egyéb a városi leltárban sem találtatott.

2. A bérszerződést eredetiben a kir. tanfelügyelőséghez idejében beterjesztette.

A fenti jelentés elég részletes és világos, ennek ellenére szükségesnek vélek néhány részt megmagyarázni:

1. Felvinc jelenleg – adminisztratív szempontból – hét faluból áll mint község. Az 1880-as években nemcsak „rendezett tanácsú város” volt, hanem a felvinci járásnak is közigazgatási székhelye. Az említett környékbeli falvak közül Inakfalva, Veresmart bizonyíthatóan, Füged (Alsó, Felső együtt), Domború és Mohács feltehetően saját adminisztratív vezetőséggel (bíró, jegyző) rendelkezett mint önálló község. Iskolái – ha voltak – valószínűleg felekezeti lehettek (I – IV).

2. Egy állami elemi iskola felállítását szükségessé tette a helyi városi tanács elégedetlensége a meglévő és két évszázadnál több ideje működő református elemi iskola tevékenységével, megállapítván, hogy „nem a kornak megfelelően oktat” meg azért is, mert nem tudta befogadni a községbeli és környékbeli tanulókat. Ezen érvek helyességét igazolja a következő évek tanítói állásainak, valamint a gyermekek létszámának állandó növekedése is.

3. Az a tény, hogy az indulást követő években növekedett a tanulók létszáma nem csak a népszaporulatnak megfelelően, hanem a szomszéd falvak mind nagyobb fokú érdeklődése következtében, igazolja a városi tanács helyes megítélését az iskola jövőjét illetően meg azt is, hogy a falusi környezetben élő gyermekek – magyarok, románok – részére megnyissák a társadalmi haladás lehetőségét közigazgatási, katonai, oktatási, jogi, ipari stb. pályákon.

4. Mivel az állami elemi iskola létesítésének javaslata felülről jött, ez azt mutatja, hogy a magyar állam nemcsak kultúrpolitikai, hanem nemzeti érdekből is szélesítette iskolahálózatát. S mivel Felvincen nemcsak földművesek és iparosok, hanem elég szép számú tisztviselői kar is létezett, ennek szintén érdeke volt egy jó anyagi alappal, jól képzett tanítói gárdával működő központi állami iskola létesítése, és anyagi meg társadalmi helyzeténél fogva igényelte a minőségi oktatást már elemi fokon, biztosítva gyermekei részére a haladást a középfokú iskolákban.

Az iskola létrehozásával és annak körülményeivel kapcsolatban a fentebb ismertetett jelentésen kívül más adatok nem találhatóak az irattárban, de ezek is elég részletesen tartalmazzák az előzményeket.

Működésének kezdete tehát *1877. szeptember 1.* volt.

Az iskola beindításához feltétlenül szükség volt egy vezetőségre, mely ebben az időben – az oktatási törvények értelmében – az *iskola gondnok-sága* volt. Ennek megalakulása augusztus 7-én történt Moldován Gergely vármegyei tanfelügyelő jelenlétében. Habár a

jegyzőkönyv külön említi a fiú- és leányiskolát, ezek egy intézmény keretében és ugyanazon gondnokság vezetése alatt tevékenykedtek. Az első gondnokság a következő személyekből állott: Magyar Efraim gondnok (városi jegyző), Kovács János tag (postamester), Schissel Albert gondnok (járásorvos), Mészáros István jegyző (városi polgármester), Szacsvai Lázár tag (városi rendőrkapitány), Takáts Zsigmond tag, Ács Lajos tag (városgazda).

Az új vezetőség azonnal munkához látott és határozatokat hozott. Első ténykedése a létesítendő iskola költségvetésének az összeállítása volt, hogy idejében kapják meg a jóváhagyást, s kezdhessék meg „a város házában az iskola számára szükséges részei átalakítását”, hogy a tanítás szept. 15-én megkezdődjön. A költségvetés 1907 forintra összegeződött, s ebből a város a maga bevételeiből 357 forintot, az állam részéről 1550 forintot terveztek fedezni.

Augusztus 24-én arról értesíti a tanfelügyelő a vezetőséget, hogy a jóváhagyott költségvetés szerint az átalakítási munkálatokért nem fizethetnek 100 forintnál többet. A válaszfeliratról megtudjuk, hogy az egyezség már meg is kötött Berczki Ferencsel 100 forintban és a munkálatok szept. 16-ra befejeződnek. A tanulók beiratkozása is megkezdődött és szept. 6-ig 95 fiú és 84 lány iratkozott be Felvincről, és ez a szám nőni fog. Ezért kéri a gondnokság a Tanfelügyelőség jóváhagyását egy második leánytanítói állás elnyerésére, fiútanítónak ideiglenesen Agyagási Sándor maradjon (aki a megszűnő felekezeti iskolától jött át).

Az iskola oktató-nevelői tevékenységének anyagi bázisát nem sikerült a tervezett időre rendbe hozni. Szeptember elején Moldován tanfelügyelő személyesen győződött meg erről, meg arról is, hogy a praetoriális (tanácsi) épület földszintjének északi felében volt elhelyezve már ezelőtt is a város rendőri hivatala, az iskola tözsomszédságában, „ami sem didaktikai, sem erkölcsi okokból nem helyes”. Kérésre, hogy a gondnokság hasson oda, hogy a rendőri hivatal költözzön el máshova.

Szeptember 13-án megérkezett az értesítés, hogy Szabó Lujza és Antal Dénes okleveles tanítókat kinevezte a tanfelügyelőség Felvincre, s ezért szeptember 15-én személyesen beiktatja állásukba. Októberben már fel is vehetik személyesen fizetésüket a tordai hivatalnál, ami az akkori eljáráshoz tartozott.

A tanfelügyelő kérte a pótköltségvetést egy meg nem nevezett célra. A fölterjesztésben 400 fr. szerepel mint „a beindításhoz nélkülözhetetlen összeg”. Bekérte továbbá a már beiratkozott 95 fiú- és 84 leánytanuló névsorát, mert a kért második leánytanítói állás csak ennek alapján lesz jóváhagyva. Utasítja a gondnokságot, hogy vidékről is írják be a jelentkezőket, hogy a létszám minél nagyobb legyen. A

rendelet hátlapjára írt felirat-másolatból megtudjuk, hogy a gondnokság megkötötte a szerző-dést Borsos Bertalan és Márkus Béla helybeli asztalosokkal 100 pad, 2 katedra, fogasok, fekete táblák elkészítésére. A munkálatok folyamatban vannak, és reméli a gondnokság, hogy úgy október 20-a körül megkezdődik a tanítás. Ami a tantermek átalakítását, kitakarítását illeti, folyamatban vannak. Kéri a pénz utalványozását a tartozások kifizetésére és szükségessé tűzifa beszerzésére.

Nem tudjuk, hogy a tanítás mikor kezdődött el 1877 őszén. November közepén a tanfelügyelő kérte egy másik pótköltségvetés elkészítését iskolai padokra, torna és más felszerelésekre, valamint a gyermekek részére nélkülözhetetlen WC-re. Sürgeti a rendőri hivatalnak legkésőbb egy hónap alatti kiürítését az iskola mellől.

December elején megérkezett Agyagási Sándor okleveles tanító segédtanítónak való kinevezése. Ebből megtudjuk, hogy ezekben az években egy segédtanító évi fizetése 250 forint, 50 forint helyi pótlék és egy ingyenes lakás használata volt. Az iskolában tehát már 1877. decemberében 3 tanerő dolgozott Antal Dénes „vezértanító” igazgatása alatt 193 iskolába járó gyermekkel s ezekből 93 leány volt az I–III. osztályban.

1878 januárjából maradt meg egy kimutatás, mely az iskolába rendetlenül vagy egyáltalán nem járó gyermekek számát összegezi a következőképpen:

<i>1878. jan. 13-iki kimutatás</i>	
I. o. 14 II. o. 9 III. o. 1 fiútanuló; összesen 24 gyermek	
I. o. 27 II. o. 8 III. o. 0 leánytanuló; összesen 35 gyermek	
<i>1878. jan. 20-iki:</i>	
I. o. egyáltalán nem járt 15, II.o. 3, III.o. 0 leány; összesen 18 gyermek	
I. o. egyáltalán nem járt 6, II.o.4, III.o.1 fiú; összesen 11 gyermek	
I. o. rendetlenül jár I.o.4 II.o.1 III.o.0 fiú; összesen 5 gyermek	
I. o. rendetlenül jár I.o.3 II.o.2 III.o. 0 leány; összesen 5 gyermek	

Az oktatási törvényeknek megfelelően, a rendetlenül járó tanulók szüleit felszólította a városi tanács, aminek volt is valamelyes eredménye ebben a téli időszakban, de a kérdés napirenden maradt egész télen, úgyannyira, hogy a vármegyei közigazgatási tanács rendeletet adott ki ebben a kérdésben az összes gondnoksághoz, elrendelve a kéthetenkénti névsoros kimutatás felterjesztését a helyi tanácshoz, amely szintén felelt a beiskolázásért. De ezeknek az intézkedéseknek sem volt kellő eredményük, mivel Antal Dénes igazgató arról panasz-

codik egyik átiratában, hogy „a figyelmeztető felhívásoknak nem volt semmi foganatja”, és kérte a pénzbeli büntetés alkalmazását. A mezei munkálatok beálltával csak mind rosszabbodott az iskolalátogatás, mert egy ápr. 13-iki kimutatás szerint 70, egy május 4-iki szerint 80 tanuló volt annak ellenére, hogy a tanács alkalmazta a pénzbeli büntetést.

A vármegye közigazgatási tanácsa február 1-én értesíti az elemi iskolák gondnokságát, hogy a Közoktatási Minisztérium az elemi iskolák részére új tantervet bocsájtott ki, melyet rendeljen meg, és a tanerők „szigorúan ragaszkodjanak ahhoz”. A gondnokság megrendelte.

Közeledett az első iskolai év vége, a beindulással járó kikerülhetetlen nehézségeket sikerült megoldani, egyeseket sikeresen, másokat kevésbé. A gondnokság felterjesztette a tradicionális vizsgák programját, melyet a tanfelügyelő a következőképpen hagyott jóvá:

1878. május 30-án

9–13 óráig a II–III. fiúoszt. d.u. 3–5 óráig az I. fiúoszt.

június 2-án

9–13 óráig az I–III. leányoszt. d.u. 3–5 óráig az I–III. fiúoszt. testgyakorlatból

E vizsgarend azt is elárulja, hogy az első iskolai évben csak I–III. osztály volt. A vizsgákat a református templomban tartották, a testgyakorlatokat a kertben, Moldován Gergely tanfelügyelő jelenlétében. A vallást Szabó János esperes, római katolikus lelkész, az éneket Mihály István kántor, a reformátusok részére Tóth Mózes lelkész, az éneket Makkai Márton kántor tanította. A jó előmenetelű tanulók jutalomban részesültek részben a gondnokság pénzéből, részben a városi tanács felajánlott forintjaiból. A tanács mozgósító szerepe a vizsgák idején is szükséges volt. Az iskolába járó tanulók szülei az állami iskola részére kellett fizessenek beiratási (20 krajcár) és tandíjt (2 forint). Ezt igazolja egy átirat a hátralékosok név szerinti kimutatásával a városi tanácshoz végrehajtás céljából.

Az iskolai év végére megérkezett a minisztériumi jóváhagyás a tantermek átalakítására, a padok, táblák, pódiumok és más tárgyak munkálatainak kifizetésére: Borsos Bertalannak és Márkus Bélának 350 forint, Bereczki Ferencnek 94,82 forint, Grünfeld Móricnak 30 forint. A városi tanácsnak 200 forint évi lakbért fizetett a tordai adóhivatal a három tanteremért.

A következő iskolai év költségvetésével le is zárult az első év. Ebből megtudjuk, hogy belefoglalták a 4-ik tanterem helyreállítását 130 forinttal, egy WC elkészítését a leányok részére 40 forinttal, a torna-helyiség elegyengetését, porondozását és bekerítését 100 forinttal.

Az első év káderhelyzetével kapcsolatban említést érdemel, hogy Szabó Lujza tanítónő neve helyett Zakariás Gizella nevével találkozunk az 1878. április 13-iki kimutatásban.

Végül az elemi iskolai ipari oktatás kiszélesítésével kapcsolatosan azt kérdezte a tanfelügyelő, hogy mely iparág volna megfelelőbb az itteni vidék viszonyainak. A válasz a szalmafonást és gyékényfonást ajánlja, mivel már bevezették a vesszőfonást.

A tanfelügyelő 1879 februárjában arról értesítette a gondnokságot, hogy küld nyomtatott A mintájú felvételi, B mintájú anyakönyvi és mulasztási naplókat, ami a rendezett nyilvántartási munkálatok megjavítására szolgált.

Ezen iskolai év nagyon szerény irattári anyagából még egy átirat maradt meg az iskolába nem járó 51 tanulóról, hogy a városi tanács hajtsa fel a büntetéseket. A tanács válasza tudatja, hogy vannak 12 évet betöltött gyermekek, és a római katolikus tanulók a helyi felekezeti iskolába járnak és ezért hiányoznak.

Az említett átiratot a gondnoksághoz Csiki István vezértanító (igazgató) írta alá, aki – egy 1889-ből származó dokumentum szerint – 1878. október 4-e óta tanított Felvincen. Ebből látható az is, hogy Antal Dániel egy esztendeig működött itt.

Nincsenek adataink az 1880–81-es és az 1881–82-es iskolai évről. Az 1882–83-as évből irattári anyag kettő maradt meg. Az első egy értékes kimutatás, miből megtudjuk, hogy 157 gyermek iratkozott be az I–IV. osztályba, s ezek mind 6–12 évesek. Az 12–15 évesek rubrikái üresek, nem tudjuk, mi okból. Nemzetiség szerinti megoszlásuk: magyar 154, román 3 gyermek. Vallás szerinti megoszlásuk: református 132, római katolikus 22, görög katolikus 3 gyermek. Ezen a beiratkozott és iskolába járó gyermekekről készült kimutatáson látható először az iskola pecsétje. Felirata kör alakban: „A felvinczi állami elemi iskola pecsétje.” A közepén egy nyitott könyv látható.

A második dokumentum az iskola költségvetése, ami tanúsítja, hogy az iskola hatosztályos és négy tanterme volt. Az iskola szolgálja Gál János volt, évi 80 ft. fizetéssel.

Az 1883–84-es iskolai évből hiányoznak az adatok.

Az 1884–85-ös iskolai évből ered az a tanfelügyelői leirat, amelyben kéri a gondnokságot, hogy jelentse, a régi börtönhelyiség épülete alkalmas-e iskolának, a szobák, az udvar milyen méretűek, az épület milyen állapotban van? Úgy látszik, a létszám felszaporodott, a gond-

nokság kérte a tantermek és az állások számának növelését. Moldován Gergely tanfelügyelő többrendbeli felvinci látogatása alkalmával láthatta a régi aranyosszéki börtön épületét, és erre gondolt mint egyik megoldási lehetőségre. Ezt a javaslatot nem fogadta el a gondnokság, indoklásul felhozván, hogy az épület nagyon régi, a helyiségek keskenyek, nagyon költséges átalakítási munkálatokat kéne elvégezni, s az udvara is kicsiny. A tantermek zsúfoltságának kérdését, illetve a megoldás perspektíváját csak a nyár hozta meg, amikor a városi tanács azt javasolta, hogy az adminisztráció levéltárát költöztessék Tordára, s az megfelelő tanteremnek.

Következik az 1885–86-os tanév, amikor újabb kérések mentek a tanfelügyelőhöz a zsúfoltság megoldása céljából. Ekkor 187 gyermek iratkozott be, akik közül a III–V. fiúosztályba 35, a III–V. leányosztályba 40. Az év eleji elosztás után a leányokat egy nőtanító, a fiúkat egy férfitanító oktatta volna, de a 35 fiú tantermében csak 18 hely, a 40 leány termében csak 24 hely volt. Az ötödik tanítói állás helyett a tanfelügyelő az irattár elköltöztetését intézte el, s ennek a helyébe költöztek a leányok, a fiúk a leányok termébe, és a fiúk volt tanterme maradt a tanerőknek, taneszközöknek. Így a hat elemi osztályt négy tanító oktatta: Csiki István, Zakariás Gizella, Agyagási Sándor és Szabó Mária.

A tanítói állások és tantermek problémáinak megoldása megtörtént, de az előző iskolai évek munkáját negatívan befolyásolta, ami bizonyos hiányosságokban mutatkozott meg, s éppen ebben az iskolai évben került napfényre. Feltételezhető, hogy a felső szervek utasítására a helyi tantestület is foglalkozott ezzel a kérdéssel és tervet küldött a tanfelügyelőségre. Ebben mint új szempont a koedukációs oktatás bevezetése lett volna az I–II. osztályban a következők szerint:

- I. osztály: fiúk, leányok – egy tanerő (koedukáció)
- II. osztály: fiúk, leányok – egy tanerő (koedukáció)
- III–IV–V. osztály: fiúk – egy tanerő
- III–IV–V. osztály: leányok – egy tanerő

A következő évek irattári anyagában nem találtam bizonyítékot a terv megvalósításával kapcsolatban.

A gyenge tanulási eredményekre a szülők is felfigyeltek, és elégedetlenek voltak. Létai Károly helyi lakos egy folyamodványban fejezte ki elégedetlenségét, csalódását „a helyi jól felszerelt iskolában végzett oktatói munkával kapcsolatban”. Kifogásai konkrétak: Csiki István nem tanítja kellőleg a gyermekeket, ezek nem tudnak eleget, amiért bezárja estig étlen az iskolába: nem tudnak becsületesen olvas-

ni, az év végén kiszekundázzák (megbuktatják). A középiskolából is kimaradnak a tanulók. Javasolta: a gondnokság rendelje el a rendszeres tanítást és szakemberekkel ellenőriztesse az oktatást.

A gondnokság fölterjesztette a tanfelügyelőhöz a folyamodványt, de egy héten belül ellenőriztette Csiki István munkáját az osztályban, rendben találva az oktatói tevékenységét.

Létai aggodalma kifejezte a felvinci iskolázott polgárok véleményét. A városi polgármester, jegyző, levéltárnok, törvénybíró, orvos, postamester, városgazda, szolgabíró, rendőrfőnök, állomásfőnök stb. élénk figyelemmel kísérték az elemi iskolai oktatás minőségét gyermekeik további jó előmenetele céljából.

A helyes és folyékony olvasás elsajátításának hiánya – amit szintén kifogásolt Létai – nem mostani keletű, és a gondnokság is meg a tanfelügyelő is tudta, amiért már a folyamodvány előtt figyelmeztették a tanítókat egy felsőbb rendelet alapján.

Ebben az évben – 1886-ban – a tanfelügyelőség küldött szépirodalmi könyveket, hogy az iskolák létesítsenek könyvtárakat a tanulók részére, valamint azért is, hogy „a ponyvairodalom rosszirányú hatásait ellensúlyozzák” jó magánolvasmányokkal. Ilyen kiadványok voltak abban az időben: *Magyar mesemondó, Jó könyvek, Nóták és históriák, Román közmondások*. Különben az olvasás, általában a könyv megkedveltetése aktuális volt ebben az iskolai évben is, mert a tanfelügyelő egy újabb leiratban intette a tanítókat arra, hogy „az olvasás gyenge még a IV–V. osztályban is, a történelmet értelmetlenül magoltatják.”

Az 1886–87-es iskolai év adatai viszonylag gazdagabbak az irattárban. Már a beindulással, munkaszervezéssel kapcsolatban is találunk feljegyzéseket. Szokás volt, hogy szeptember 15 – október 1 között ismétlődő oktatás folyt, és az egy-két tantárgyból lemaradtak pótvizsgát tehettek. A tanítók több osztály fiait, illetve leányait oktatták a fő tantárgyakból, de voltak közös órák is vagy a tanított osztályokban vagy más csoportban, aszerint, hogy ki milyen irányban nyert képesítést a szaktanfolyamokon. A gondnoksági jegyzőkönyv szerint az osztályok és tantárgyak elosztása a következő volt:

- Csiki István tanította a III–IV. fiúosztályokat, az énekkart a III–IV. fiú- és III–VI. leányosztályokban.
- Zakariás Gizella tanította a III–VI. leányosztályokat és a tornát.
- Agyagási Sándor tanította az I–II fiúosztályokat és az I–V. osztályos fiúknak a tornát.
- Szabó Mária tanította az I–II leányosztályokat és az I–II. fiúosztályokban az énekkart, a leányosztályokban a tornát.

Rendelet érkezett a tankönyvek és taneszközök használatával kapcsolatban is, mivel ezekben az években a különböző nemzetiségek olyan tankönyveket és taneszközöket – például térképet – adtak ki, amelyek nem egyeztek meg a hivatalos nézetekkel, vagy a kiadás előtt nem hagyta jóvá a minisztérium. A rendelet megtiltja a tollbamondás utáni jegyzetelést meg az év közbeni tankönyvcserét.

Felvinc nagy kiterjedésű szőlőhegygel rendelkezik a legrégibb időktől fogva, ami nem csak munkát, hanem örömet is jelent a lakosság kicsinyeinek, nagyjainak. A szüretről van szó, amely olyan, mint egy ünnep, úgy is készülnek rá. Például ebben az évben húsvétkor tíz nap, pünkösdkor négy nap és szüretkor hét nap volt tanítási szünet.

Az iskolai gondnokság is részben megváltozott tagokkal tevékenykedett. Minden hónap első szerdáján ülést tartott a kapott rendelet szerint, és a felvett jegyzőkönyvet beterjesztette a tanfelügyelőhöz, aki ellenőrizte tevékenységét, jóváhagyta, illetve véleményezte a javaslatokat, hogy azután végre lehessen hajtani.

Egy ilyen feladata volt a tanórák meghallgatása is és véleményüket jegyzőkönyvileg rögzítették a gondnoksági gyűlésen. De a tanulók szüleinek a panaszait is illetékes volt elintézni, amit Nagy János tett Csiki István ellen 1887 áprilisában. A határozatot nem ismerjük. A gondnokság tagjai: Mészáros István gondnoksági elnök (városi polgármester), Tóth Mózes, tag (református lelkipásztor), Magyar Efraim, tag (városi főjegyző), Szacsvai Lázár tag (városi rendőrkapitány), Nádudvari László tag (járási szolgabíró), Schissel Albert gondnok (járási orvos), Ács Lajos tag (városgazda), Csiki István jegyző (vezértanító).

1887-ből származik az a tanfelügyelői leirat, melynek kapcsolata lehetett az osztrákellenes hangulattal, és ami az elemi iskolák „kézimunka-tanításának minőségi, ipari és nemzeti szempontból való megjavítása érdekében érkezett”. E szerint „az elavult külföldi, idegen motívumok helyett használjanak magyar motívumokat a tanítónők”. Hogy konkrét támogatást kapjanak, az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből kiválasztott eredeti hazai hímzések rajzait a minisztérium lenyomatta papírra vagy vászonra, és Mössner József budapesti kereskedő díjtalanul megküldi az iskolaszékeknek, ha azok levélben kérik tőle. Felvinc is megrendelte a tanítónők részére.

Ugyancsak ebből az évből – 1887-ből – való az a leirat is, amely a nehéz anyagi körülmények közé kerülő tanerők megsegítésével kapcsolatos, vagyis azokéval, akik önhibájukon kívül betegség, családi vagy vagyoni veszteségek folytán szorult helyzetbe kerülnek „és hiteles írással igazolják”, valamint „a szolgálatuknak minden tekintetben megfelelnek”. Ezek 1-2-3 hónapi fizetési előleget kaphattak kamat

nélkül, a visszatérítés tizenkét részletben történt, függetlenül az összeg nagyságától.

A kilenc évvel ezelőtt bevezetett beiratási, anyakönyvi és mulasztási naplók mellett csak most került sor a postakönyv és iktatókönyv elrendelésére, illetve bevezetésére, s ezeken kívül az iskolai jegyzőkönyv-vezetésre. A levéltárat a gondnokság elnöke kezelje, rendeli el a tanfelügyelő, Simó Béla, akit 1886-ban neveztek ki Moldován Gergely helyére (ez utóbbi egyetemi tanár lett). Úgyszintén érdeklődik a tanfelügyelő Körmendi Róza, volt felvinci tanítónő holléte felől.

A férfitanítók katonai helyzetét tartalmazó jelentés után Csiki Istvánt felmentették a népfölkelői katonai szolgálat alól. A másik férfitanítóra nézve nincs adat.

Az utolsó dokumentum ebben az évben egy átirat Torda–Aranyos megye közigazgatási hivatala részéről, melyet a volt Aranyosszék közbirtokossági elnökének egy átiratára küldött, s ebben arról értesíti az iskola gondnokságát, hogy a közbirtokosság közvagyonának 1886. évi jövedelmi osztaléka 60 frt. 13 krajcár. Hasonló átirat érkezett 1888-ban, amikor 109 frt. 39 krajcárt kaptak. Feltételezhető, hogy előbb is és ezután is részesült iskolánk ilyen osztalékokból. Az iskolai költségvetések igazolják (meg a gondnoksági jegyzőkönyvek is), hogy ezen összegekkel 5%-os kamatot hozó értékpapírokat vásárolt a gondnokság az iskola pénzbeli jövedelmének gyarapítására.

Ennyit lehet elmondani az állami elemi iskola megalakulásától számított első tíz esztendő tevékenységéről, indulásának és munkájának nehézségeiről, sikereiről, a megmaradt írásbeli emlékek alapján. Összegezve elmondható, hogy a négy tanerő a hat osztályban és öt tanteremben biztosítva volt, a szükséges bútorzat és taneszközök szintén. Az oktató-nevelői munka folyik az erre az időszakra jellemző mederben, ha nem is teljes sikerrel. A gondnokság a gyűlések jegyzőkönyveiben tükröződő gondossággal rögzítette a munka megszervezésével, az érkezett rendeletek alapján hozott intézkedések, határozatok bevezetésével, a bevételek, kiadások hozzáértő beosztásával a maga komoly vezető szerepét.

Áttérve a második tíz esztendő eseményeinek ismertetésére, kezdjük az 1888–89-es iskolai évvel. Vezértanító Csiki István jelenti, hogy a tanítás szeptember 10-én kezdődik, de egy októberi átirat szerint csak 117 gyermek iratkozott be, 79 tanköteles még nem. November 2-án még mindig van 49 beíratlan, s kéri az intézkedést a városi tanácstól. Viszont egy november 10-i gondnoksági jegyzőkönyv a gyermekek zsúfoltságáról szól, amit a tanfelügyelő tudomására hoztak, erre a válasz „a beíratást korlátozni kellett volna”.

Az oktatásügyi miniszter aggodását tükrözi az a leirat is, amelyben megállapítja, hogy „az iskolás gyermekek egészségtelen állapotok miatt elcsenevőszesednek és a korai halál pusztítja” őket. Ilyen betegségek a váltóláz, roncsoló toroklob, a himlő stb. Oka: a lakások romlott levegője és az egészségtelen víz. Elrendeli a tantermek rendszeres szellőztetését, a kutak megóvását a fertőzésektől. Az iskolában tanítják a gyermekeket ezen betegségek leküzdésére s a felnőtteket is oktatják. A hazai nagy halandóság másik okának a régi szokásokat említi. Egyike ezeknek a gyermekek részvétele temetéseken. Ettől is óvják a gyermekeket, különösen esős, szeles időben.

A tanerők az eddigiek, kivéve Szabó Máriát, aki még 1887 nyarán lemondott, és helyébe Emberi Ilona okleveles tanítónő jött. Egy tanfelügyelői leiratból megtudjuk, hogy az alapfizetésüket az állami pénztárból kapták; ezen kívül volt helyi pótlék, tiszteletdíj, lakpénz és 5–10 évenként pótlék meg ingyen lakás. Például Zakariás Gizella számára második ötéves pótlékképpen 30 forintot engedélyezett a minisztérium egy évre. Hogy mindezen jövedelmek mennyire fedezték a tanerők megélhetési kiadásait, azt nem tudjuk, viszont azt tudjuk, hogy Csiki István kért 100 frt. segélyt „anyagi gondokért”.

Decemberben a férfitanítókat felmentették a katonai szolgálat alól.

1889. március közepén arról értesítette a helyi dalárda vezetősége a gondnokságot, hogy a február végén rendezett műsoros báljának jövedelme 20 frt. volt, és azt átadják a szegény gyermekek megsegítésére. A márciusi felvinci kirakó vásáron 14 szegény tanulót öltöztettek fel ebből a pénzből.

Ezen év nyarán Csiki István álláscsereét javasolt Nyárádi Lajos felvinci származású tanítónak, aki Medgyesen tanított, „mivel az itteni jövedelméből nem tudta gyermekei tanítási költségeit fedezni”. Két gyermeke volt – egy fiú és egy lány. A csere meg is valósult augusztusban. Agyagási Sándor is lemondott állásáról tizenkét évi felvinci működése után – Csiki tizenegy évi munkát tudott maga mögött –, helyébe Zeffer Lukács jött március 1-től, aki csak novemberig maradt, mert a szamos-újvári örmény katolikus iskolában választották meg. Decemberben a gondnokság kéri, hogy „Zeffer helyébe olyan tanítót nevezzen ki a tanfelügyelő, aki kellő gyakorlattal, erkölcsi súllyal, népszerűséggel rendelkezik”. Úgy véli, hogy jelenleg a medgyesi állami iskolánál tanító Csiki István megfelelne, nemcsak azért, mert Felvincen tizenegy éves múltja van, hanem azért is, mert „az iskolát a kezdeti nehézségek leküzdése mellett magas színvonalra emelte.”

Közeledett az új iskolai év – az 1889–90-es – megnyitása. Kezdetkor még itt volt Zeffer, mellette Nyárádi Lajos, Emberi Ilona és Zakariás Gizella. Zeffer novemberben eltávozott, de Emberi Ilona is szülési

szabadságra ment, s így ketten maradtak a gyermekekkel. A tanfelügyelő nem tudott kinevezni egy helyettest Emberi helyébe, és azt az utasítást adta, hogy Emberi a saját költségén fogadjon helyettest, amíg ismét taníthat. Így helyette a felvinci református kántor, Ercse János tanított mint helyettes havi 15 forintért. Viszont a még hiányzó egy állás miatt Nyárádi a fiúkat egyszerre tanította két tanteremben elhelyezve, ami rendkívül nehéz volt. Ennek ellenére május 26-án a tanterület rendezett egy hangversenyt, melynek tiszta jövedelme 6 Frt. 43 kr. volt, amit a szegény gyermekek megsegítésére fordítottak.

Nyárádi Lajos magaviselete az iskolában és a közéletben nem volt kifogástalan. Panaszt tettek a gondnokságnál ellene id.Lazsádi József, Nagy Sándor és Damó Samu szülők az eltulajdonított tankönyvek árért. De kihágást követett el a helyi kocsmában is, mert záróra után mulatni akart. Ezért a helyi rendőrkapitányság elítélte, s ennek alapján a tanfelügyelőség megindította ellene az eljárást. Nem ismerjük az eredményt, csak annyit, hogy a tanfelügyelő itt járt Felvincen az ő ügyében.

Az 1890–91-es iskolai évre vonatkozóan megmaradt egy rendelet, melyben elrendeli a tanfelügyelő az iskolás gyermekek összeírását 1891. január első hetében. Ezt a munkát csoportosan járó értelmiségiek kell végezzék, falvakon a jegyző, tanító csekély díj ellenében. Sajnos erről sem maradt fenn dokumentum.

A gondnoksági jegyzőkönyv megőrizte Kósa Istvánné és Zakariás Gizella tanítónő írásbeli panaszának a megoldását, mely szerint Kósa István helybeli gyógyszerész önhatalmúlag hazavitte Kósa Vilma IV. osztályos leányát, akit a tanítónő bezárással megbüntetett. A gondnokság elnöke a panaszok alapján meghallgatta a IV. osztályos gyermekeket, de alapos bizonyítékot nem kapott. Ezért az írásbeli panaszok alapján határoztak, miszerint Kósa István hibás, mert megsértette az iskolai fegyelmet és a tanítónő tekintélyét, ezért írásban komolyan figyelmeztették, hogy az iskola belügyeibe többé ne avatkozzon, mert ismétlés esetében szigorú büntetést kérnek. A Zakariás Gizella tanítónő elleni vádak részben igazak voltak, mert a fegyelmezés fokozatosságát mellőzte, túl szigorú büntetést alkalmazott, ezért őt is figyelmezteti a gondnokság. A leánytanulót is szelíden megintette a gondnoksági elnök.

Az 1891–92-es iskolai évben 207 tanuló iratkozott be, ezért kérte a gondnokság az ötödik tanerőt, indoklásul felhozva, hogy a szomszéd román községek gyermekei mind nagyobb számban tanulnak Felvincen.

Az 1892–93-as tanévben már 251 tanulója volt az iskolának, és száznál több beiskolázatlan, ami a népesség rohamos szaporodását

tükrözi. Ez a létszám túl nagy volt négy tanerőnek, amiért a foglalkozásokban nehézségek támadtak. A gondnoksági jegyzőkönyvek őrzik azt a helyzetet, amely az I–II. fiúosztályban keletkezett, ahol a tanrend szerint 8-tól 10 óráig tanítottak minden délelőtt. De mivel 90 tanulója volt a tanítónak, a foglalkozást meg kellett hosszabbítani 11 óráig, ami viszont törvénytelen volt. Ezt a hosszabbítást azzal indokolták a tanerők, hogy „a gyermekek munkáját nem lehet ellenőrizni két óra alatt úgy, hogy eredményes legyen, és ne ismétlődjen meg az 1889-es precedens, amikor sok gyermek maradt le, s így folyton nőtt a létszám az I–II. osztályban, míg a felsőbb osztályokban 30-40 volt”. E kérdés megoldása ismeretlen.

Habár 1893 márciusának végén vagyunk, a létszámnövekedés állandóan napirenden maradt, és újabb intézkedéseket követelt a gondnokság részéről is. Azzal kezdődött, hogy a tanfelügyelő felhívja a figyelmet arra, hogy 251 beiratkozott és száznál több kimaradt gyermek, a szomszéd román községek esetleg még jelentkező gyermekei miatt nem egy, hanem két állás szükséges a négy meglevő mellé és két tanterem. Ezeket azonnal kérjék írásban, és terjesszék fel a megfelelő költségvetést is, hogy őszire kaphassák meg a jóváhagyást a minisztériumból.

Egy május 14-i statisztikai ív pontosan mutatja a tanerők és tanulók helyzetét. Ismét itt találjuk Csiki István nevét és feleségét, Téglás Jozefáét mint tanítókat, rajtuk kívül Nyárádi Lajost, Baloghné Zakariás Gizellát. A tankötelesek száma 406, beiskoláztak 272 gyermeket, akikből az ismétlő iskolában 27-en járnak helyből, 25-en Veresmart, Inakfalva, Dombró, Mohács, Maros-Décse és Felső-Fügedről. A beiskolázatlan 134 gyermek sok, 33%, de ha összehasonlítjuk a tanfelügyelő előző iskolai évének vármegyei szintű helyzetjelentésével – mely szerint Aranyos vármegye tanköteles gyermekei közül 42,3% járt iskolába –, akkor a felvinci helyzet nem látszik rossznak.

Az irattárban megismétlődnek a rendeletek az ismétlő iskolák felállításáról. Első nyoma 1885-ből való, aminek következtében már 1885–86-ban beindult a fiúosztályokban az V. és a leányosztályokban az V–VI. osztály. A következő iskolai évben folyamatosan megtalálhatók. Ez után, 1893 augusztusában érkezett rendelet, miszerint a tanfelügyelő hiányolja az V–VI. osztály beindítását az ismétlő tanfolyamon (reánk nem vonatkozott), habár ez a törvény „25 évvel ezelőtt meghozatott”. A munkában tapasztalható hiányosságok közül úgy látja, hogy késve (novemberben) kezdődik a tanítás, és túl hamar (májusban) fejezik be. Elrendeli, hogy a tanítás szeptemberben kezdődik és júniusban fejeződik be. „Az 1868. évben hozott XXXVIII törvény cikk 11, 49 – 55-ik §-a szerint az előírt tantárgyak, de különösen

a magyar nyelv tanítása kötelező minden állami, községi iskolában, különösen a más ajku iskolákban.” Az említett 1893-as statisztikai ív már 52 tanulóról tudósít, ami az ismétlő oktatás kiszélesedését igazolja, nemcsak a helyi, hanem az említett szomszéd községek tanulóiból is, s ami az iskola jó hírnevét, feladatának teljesítését bizonyítja a kultúra terjesztésében a 12-14 éves fiatalság körében.

Valamelyik oktatási törvény azt is előírhatta, hogy az írástudatlan felnőttek vizsgázhattak az I-IV. osztály anyagából magánúton. Ezt igazolja Petridean István 23 éves és Markus Gábor 27 éves felnőtt vizsgálja, előbbi a III., az utóbbi a IV. osztályról kapott bizonyítványt. Mindketten Domborúban laktak.

Az 1893–94-es iskolai évre vonatkozóan – az előbb ismertetett magánvizsgák iratán kívül – még csak egy dokumentum maradt meg, de ez rendkívül fontos. A gondnokság egy augusztusi gyűlésén felvett jegyzőkönyvről van szó, amelyből megtudjuk, hogy ezen részt vett Váradi Lajos vármegyei tanfelügyelő, Ratazár Gerő, az állami építészeti hivatal mérnöke és a helyi városi és iskolai vezetők. A közös gyűlés tárgya az volt, hogy megvitassák és elhatározzák egy különhattermes és lakosztályos új iskolaépület felépítését Felvincen. A négyszáz fölé duzzadt gyermeklétszám a helyi és környékbeli falvakból már szükségessé tette egy, a kornak és a mezővárosnak megfelelő épület elkészítését a további fejlődési lehetőségek biztosítására. Erre vállalkozott a gondnokság és a városi tanács, aminek megvalósítására megtették az előkészítő lépéseket adminisztratív úton.

A következő iskolai évből – 1894–95 – megmaradt dokumentáció már gazdagabb anyaggal szolgál. Egy tantestületi jegyzőkönyv 1894 novemberéből bővebb felvilágosításokkal szolgál az ismétlő oktatás munkálatainak megszervezéséről. A tantestület elhatározta, hogy a tanköteles – 12-14 éves – tanulókat két csoportba osztják, úgy a fiúkat mint a lányokat. Az I. csoportban azok lesznek, akik a IV–V. osztályt végezték, a II. csoportban, akik még nem jártak egyáltalán, vagy csak I–III. osztályt végeztek. A tanítási idő minden szerdán és szombaton 11–12 óra között lesz. 1895. március 12-én újabb leirat jött a Közigazgatási Bizottságtól. Ennek a hátlapján található a válaszfelirat másolata, mely szerint Csiki István igazgató bizonyítja, hogy „az ismétlő 12–15 éves tanköteles gyermekek tanítása a múlt évben életbe lett léptetve, s az a jelen tanévben is november 1-től kezdve minden hét szerda és szombat délutáni óráiban szünet nélkül megtartatott és jelenleg is hetenként négy órán át a kellő oktatásban részesülnek”.

1894 szeptemberében eltávozott Nyárádi Lajos és helyébe Vachold Gyula tanító jött.

Megtalálható eredetiben a tantestület körzeti értekezletének két meghívója is az irattárban. Érdemesnek tartom lemásolni az egyiket, mert ehhez nem szükséges kommentár:

„Szám: 5–895. Meghívó. Torda aranyos megyei általános tanítói testület felvinczi fiokköre rendes tavaszi gyűlését Maros Bogáton az állami iskola helyiségében, 1895 május 18-án d.e. 9 órákor fogja tartani, melyre a kör rendes tagjait s a tanügy iránt érdeklődőket tisztelettel meghívjuk. Tárgysorozat – 1 Elnöki megnyitó – 2. Gyakorlati tanítást tart: Bodó József m. bogáti áll. tanító – 3. A tanítás megbirálása – 5. A lecketerv megbirálása – 6. Szaval Bende Béla sz. kocsárdi tan. – 7. Felolvas: Balogh Sándor bágyoni tan. – 8. Indítványok – 9. A jövő gyűlés helyének és idejének meghatározása. Sz. Földvár, 895 május 5-én. Bartha Géza köri elnök Váradi Ágnes köri jegyző.”

1895. augusztus közepén már meg is kapta a gondnokság a minisztériumi jóváhagyást az új iskolaépület elkészítésére. Ezért a tanfelügyelő utasítja a vezetőséget, hogy „az iskola részére szükséges főút melletti, római katolikus egyház tulajdonát képező telek megszerzését mielőbb hajtsa végre”. A következő iskolai évre 2 új tantermet bérelnek és bútoroznak be új pad, asztal, szekrény stb.-vel 300 frt. költséggel, és két új tanítói állást is engedélyez.

Ilyen optimális kilátásokkal közeledett az 1895–96-os tanév. Szeptember elején elrendeli a tanfelügyelő a naptári munkatervet hetente való elkészítését és láttamozását az igazgató részéről. A leirat azt is elrendelte, hogy „mindenik tanító köteles bevezetni egy erre a célra beszerzett osztálykönyvbe, az év elejétől az év végéig, a napi órák megtartása után, a tanított tananyagot.”

Az irattárban megmaradt az a költségvetés is, amely nem a helyi jövedelmeket és kiadásokat foglalja magába, hanem az állami költségvetést terhelte. Ebből megismerhetjük, hogy a hat tanerő mindenkének – Csiki István, Téglás Jozefa, Zakariás Gizella, Szabó Ilona, Vachold Gyula és Mátyás Jenő – 400 frt. évi fizetése, 150 frt. lakbérilletménye volt. Az igazgató tiszteletdíja évi 50 frt, helyi pótlék 50 frt. Zakariásnak 60 frt az ötödéves pótléka. A hitoktatóknak (a reformátusnak 100, a katolikusnak 80) 180 frt a tiszteletdíjuk. 1905-ben fedezetlenül maradt 209 frt, szerepel még 65 frt a folyó évi takarításra.

A 19. század utolsó évtizedében tapasztalható az irattári okmányok alapján egy elég komoly gazdasági válság, amely nemcsak a tandíjak be nem fizetésében érezte hatását, hanem a tantestület pénzgyűjtési akcióiban is (például kulturális rendezvények alkalmával). Megmaradt eredetiben egy dátum nélküli alapszabály, amely „a felvinczi jótékonyági egyesület” részére készült, s ez célul tűzte ki „felekezeti kü-

lönbség nélkül a helybeli szegény sorsú iskolás gyermekek és önhibájukon kívül elszegényedett tisztességes családok felsegélését”. Jövedelme a tagsági díjak, adományok, előadások és estélyek tiszta jövedelme. A tagsági díjak különbözők voltak: például az alapító tagoké mindenkorra 20 korona, rendes tag évenként 2 koronát fizetett, működő tag évi 1 koronát, pártoló tag pedig mindenkorra 6 koronát. Volt elnöke, igazgatója, jegyzője, pénztárosa, sajnos, nem ismeretes név szerint, kik voltak azok. Volt szereposztó és rendező bizottsága estélyek és kulturális rendezvények szervezésére, lebonyolítására. Volt könyv- és szertárnoka a könyvtár vezetésére és a színpadi kellékek beszerzésére. Az alapszabályban mindenik megbízottnak, bizottságnak konkrét feladatokat jelöltek ki. Hogy milyen eredménnyel tevékenykedett, arról kevés adatunk maradt meg, s ez a kevés a következő évek adatainak bemutatásából megismerhető.

Már említettem, hogy a rossz gazdasági viszonyok miatt elég sok szülő nem tudta kifizetni évente és gyermekenként az esedékes két korona tandíjat. Az 1895–96-os tanévből megmaradt az 1896. január 23-i névsoros kimutatás, amelyben 157 szülőnek 223 iskolába járó gyermeke részére kérte a gondnokság a tandíjak elengedését a tanfelügyelőtől.

A tanfelügyelő kérte a városi tanácstól a fölterjesztett szülők részére a szegénységi bizonyítványt, amit ki is állított 151 szülő részére. A fölterjesztésből megtudjuk, hogy a beiratkozott 285 gyermek közül 223 tanuló szüleitől nem tudják felhajtani a tandíjat a közigazgatási szervek (78,2%). A következő évben már 236 tanuló részére kérték a tandíjak elengedését, de erre csak részben kerülhetett sor, mert az V–VI.osztályos, ismétlő iskola tanulói részére a minisztérium ingyenessé tette az oktatást 1896 őszén (az I–IV-ben megmaradt.).

A nehéz gazdasági viszonyok bekövetkeztével az új iskolaépület ügye is háttérbe szorult, ezért az iskola gondnoksága 6 évre szóló szerződést kötött a helyi tanáccsal a tantermek biztosítására, évi 40 ft házbérrel.

1897. január végén Csiki igazgató kéri a gondnokságot, hogy intézkedjék egy korszerű iskolaépület felépítése céljából, állami költségen, a város által adományozott telekre. Indoklásul felhossa, hogy 301 tanköteles (6-12 éves) gyermek van Felvincen, s ezek közül beiratkozott még 29 vidéki és 4 zsidvei gyermek, összesen 269. Ezt a fölterjesztést a gondnokság el is küldte. Egy körzeti pedagógiai gyűlés meghívóján Vachold Gyula neve helyett Tarján Gyula nevét olvashatjuk.

Az ismétlő iskola szakosítására utal Csiki igazgató április 30-án kelt átirata, amelyben kéri a városi tanácsot, hogy döntsön a gazdasági

ismétlő iskola létesítéséről, mivel csak akkor jelentkezhetik egy tanerő szakmai tanfolyamra. Szeptemberben meg is jött a tanfelügyelői rendelet erre vonatkozóan, és azt is megtudjuk belőle, hogy Csiki István megszerezte ezen iskola vezetéséhez szükséges képesítést.

A marosvásárhelyi Kereskedelmi Iparkamara 1897 májusában átiratot intézett a felvinci iskolához, értesítve vezetőségét, hogy „az ipari pályára lépő székely vármegyeék gyermekei szombaton indulnak”. A jegyeket az iparkamara küldi, a tanulók vigyék magukkal az iskolai és születési bizonyítványt. De mivel nem tudták elküldeni a jegyeket, utalványoztak 24 forintot Csiki címére, hogy vegye meg ő a következő tanulók részére: Gál Istvánnak Szegedre, Damó Györgynek Nagyváradra, Farkas Jenőnek Ceglédre, Király Miklósnak, Leopold Istvánnak és Fülöp Pálnak Budapestre. Csupán csak azt nem tudjuk, hogy ki milyen mesterségre vállalkozott, de ennél sokkal fontosabb ennek a szakmai irányításnak a beindítása, ami nemcsak az iskolai oktatás fontosságát, hanem a helyi kisipar megerősítését is szolgálta.

Az állam igyekezett pártfogolni a háziipar valamelyik ágának bevezetését az elemi iskolai oktatásba. Erről érdeklődött a tanfelügyelő az 1897–98-as tanév novemberében: van-e megfelelő képzettségű tanító az óhajtott területen, van-e kellő fedezet az anyagi ellátáshoz? Az igazgató azt javasolta, hogy a helyi szőlő és mezőgazdasági munkálathoz szükséges lenne a kosárfonás elsajátítása. Ehhez a fűzfavesszőt a város ingyen adná, de nincs képzett tanerő. Hogy mikor valósult meg, arról nincsen adat, de a kosárfonásnak ma is tradíciója van a községben.

A politikai helyzettel kapcsolatosan is találunk iratokat az iskola irattárában. Ismeretes más forrásokból, hogy a Szociáldemokrata Párt szervezkedett és politikai tevékenységet fejtett ki az ipari központokban. Felvinc ma sem ipari központ, de közel fekszik azokhoz (Marosújvár, Torda, Enyed). A tanfelügyelői bizalmas leirat nemcsak a szervezkedés megakadályozását kéri a tanerőktől a néppel való közvetlen érintkezés révén, hanem a szociáldemokrata izgatók működésének megakadályozását is. Ha tapasztalnak valamit, ha nehézségük lenne, értesítsék a tanfelügyelőiséget. Erre vonatkozólag nem találtam más adatot.

Decemberben jelentést kért a tanfelügyelő arra nézve, hogy van-e könyvtára az iskolának és ki vezeti. Csiki igazgató válasza megemlíti, hogy a „városnak nincsen, csak az iskolának”, és Mátyás Jenő tanító vezeti. Nemcsak a tanulóknak és tanerőknek, hanem a helyi lakosoknak is kölcsönöznek könyveket az iskolától.

Úgy látszik, az 1870-es években létesített vasúti állomás épületén feleslegessé vált a közepes nagyságú harang, amivel értesítették a he-

lyi lakosságot a személyvonatok érkezéséről. Az iskola vezetősége kérte a harangot a vasutak kolozsvári üzletvezetőségétől, amelyet meg is vásárolt 16 forintért. Nem ismeretes, mi lett vele, de több ideig használták.

1897-től 1900-ig hiányoznak az adatok. 1900-ból is csak egy statisztikai kimutatás maradt meg a beiratkozott tanulókról. E szerint az 1900–1901-es tanévre beiratkozott: 6–12 éves gyermek 254, 13–15 éves 57, összesen 311. Ezekből vidéki a 6–12 évesek közül 23 gyermek, 13–15 közötti életkorú nem volt. Nemzetiségi megoszlásuk: 6–12 évesek között: 225 magyar és 29 román, 13–15 évesek között 5 magyar és 2 román.

1901-ből is kevés forrásanyag maradt meg. Áprilisban egy tanfelügyelői leirat értesíti a vezetőséget, hogy a földművelési miniszter 4 heti tanfolyamot rendez a tanítók részére szőlő és borgazdasági vonalon április 29-i kezdettel. A résztvevők 120 koronát kapnak. Nem ismeretes, ki vett részt ezen, de a tanerők nevét tudjuk: Csiki István, Csikiné, Téglás Jozefa, Baloghné, Zakariás Gizella, Lőrincz Berta, Mátyás Jenő.

Felvinc ekkor már nem város, hanem nagyközség, de megmaradt járási központnak. Ezt egy iskolai átíraton levő pecsét igazolja, a következő felirattal: „Felvincz járás Felvincz nagyközség.”

Ugyancsak most vezették be hivatalosan és kötelező módon az „értesítő könyvecské”-t. László Ferenc tanulónak küldött a vásárhelyi kereskedelmi kamara egy vasúti jegyet, hogy szeptember elején menjen ipari szakiskolába (nem tudjuk, hova).

1902 márciusában elkészítette a gondnokság az iskola házirendjét a tanulók, tanerők és iskolaszolga meg a könyvtár részére, és beterjesztette a tanfelügyelőhöz jóváhagyás végett. A szolga házirendje ma is megvan eredetiben.

Július derekán utasítást kaptak a tanerők, hogy intsék a népet a kivándorlástól és az ügynökök megtévesztő befolyásától.

A falusi ifjúság szervezése tovább folyt különböző egyesületekbe. A tanfelügyelő visszaküldött két előző egyesületi alapszabálytervezetet azzal az utasítással, hogy helyesebb lenne több ifjúsági egyesület – dalkar, zenekar, gazdakör, könyvtár, tűzoltó egyesület – helyett csak egyet fenntartani. E célból ajánlja az EMKE szervezését.

November elején a tantestület felszólítást kapott az újbányai elemi iskolától. Ebben arról értesítették, hogy a fenti „iskola tantestülete az okt. 29-iki rendkívüli értekezletén elhatározta, hogy a tanerők fizetésrendezése tárgyában egy memorandumot intéz a képviselőházhoz”. Kéri, ezt a memorandumot írják alá és küldjék be. Másolatából megismerjük a kért fizetésjavítás főbb szempontjait: a tanerőket nyilvánít-

sák törvényileg is tisztviselőknek; fizetésük legyen egyenlő a többi tisztviselő fizetésével; előléptetésnél a szolgálati éveket vegyék alapul: rangsorba állításnál ne csak az államnál eltöltött éveket vegyék alapul stb. Feltételezhető, hogy ezen kedvező szempontok pártfogó véleményezést nyertek a felvinci tantestület részéről.

Az 1903-as év gazdag és igen fontos adatokkal rendelkezik az iskola működésével kapcsolatosan. Januárból való az az adat, hogy a gazdasági ismétlő iskolában Csiki István – aki Lugoson volt gazdasági szaktanfolyamon – tanította a fiúkat, és felesége Téglás Jozefa a leányokat. Megjelent az új „Gazdasági ismétlő iskolai szervezet és tanterv”, amely ezen iskolák mindennemű ügyeire nézve irányadó volt, s ami igen hiányzott eddig.

A tanerők egy tanteremben műkedvelő előadást rendeztek a gyermekekkel, aminek a tiszta jövedelme 87 korona volt a szegény tanulók megsegítésére.

Márciusban megalakult egy műkedvelő zenekar – valószínűleg ifjakkból –, amely próbáit az iskola egyik termében tartotta Csiki István vezetésével, aki, egykori tanítványainak visszaemlékezései szerint, „szépen hegedült”. A zenekarról nem találtam több adatot.

Áprilisban megjelent Horváth Lajos és Nemes József kassai tanítóknak a fonomimikai módszer alapján összeállított ABC-je. Maurer Adolf kassai könyvkereskedő küldhet egy mutatószámot, ha levélben kéri. Nem ismeretes a további intézkedés.

Szeptember közepén érkezett meg az Oktatási Minisztérium engedélye az új iskolaépület elkészítésére. Az állami költségvetésből jóváhagyott 48750 korona 40 fillért a költségekre, mert a kézi és írás napszámokat a község adta.

Október elején érkezett rendelet a szegény gyermekek részére felállítandó konyhák létesítésére és a gyermekek felruházására.

November elején a tanfelügyelő 186 I–IV. osztályos tanulónak engedte el a tandíjat. Az ifjúsági egyesület megalakítása még nehezen ment, mert voltak gátló körülmények, melyeket nem nevezett meg a felirat.

A nehéz gazdasági viszonyok okozta szegénység enyhítésére mozgalom indult. A helységben több mint tíz esztendeje működött férfidalárda is rendezett egy táncestélyt. A Jótékonysági Egylet is rendezett egy pénz- és ruhagyűjtési akciót, amelynek igen szép eredménye volt: 159 frt 10 fillér és rengeteg ruhadarab. Ekkor 62 gyermek részesült segélyben és márciusban újabb 52 szegény kapott 204 frt értékű ruhaneműt. Ez utóbbi akcióért az Oktatási Minisztérium elismerő leiratot intézett az iskola gondnokához a helyi „Rongyos Egylet” példás tevékenységéért.

1904 májusában már folytak a munkálatok az új iskolai épület elkészítésére Vigh Károly vállalkozó vezetése alatt. A község előjárósága megszerezte a római katolikus egyháztól a templomtól északra fekvő területet, amely közelségénél s festői fekvésénél fogva is igen alkalmas volt tanügyi célokra. Amíg épült, a tanítás a régi helyiségekben – a tanács épületében – folyt az ismert nevű tanerőkkel.

Az 1904–05-ös iskolai év kezdésekor azt is megtudjuk, hogy „az osztályok vegyessé tétettek”, ami koedukációt: leányok, fiúk egy közös osztályban való tanítását jelentette, és régi óhaja volt a tantestületnek, amit még 1886-ban javasolt a tanfelügyelőnek. A gazdasági ismétlő iskolában, mely 1885-től indult az V–VI. osztályban kevés elméleti, sok gyakorlati munkával, a tanítónő zöldségtermesztést, baromfitenyésztést, háztartási és kézimunkát tanított a leányoknak, a férfitanító meg mezőgazdaságot, állattenyésztést, szőlőművelést, borászatot, famegmunkálást, méhtenyésztést tanított a fiúknak. Azt is elrendelte a tanfelügyelő, hogy a gyermekeket neveljék szorgalomra, józanságra, tehetségesekké, de nemcsak az iskolában, hanem az ifjúsági egyletben is, amely november 22-én megalakult 22 rendes taggal, szaporodó irányzatban.

A nyári napok teltével mind magasabbra emelkedtek az új iskola falai, ami a mai épület egy részét képezi. Az épülettől északra, az udvaron kutat terveztek ásatni a tanulók vízzel való ellátása végett. Dr. Darkó József, járási orvos azt javasolta, hogy ne kútvizet fogyaszsanak, hanem a száz méterre levő hegyoldalból vezessék be a forrásvizet, ami végül is nem valósulhatott meg a bürokratikus formások elkészítése és felterjesztése ellenére sem, hanem a kevesebb pénzbefektetést igénylő kútásással valósult meg több évi huzavona után.

November elején jelenti Csiki igazgató a tantestületnek és a gondnokságnak, hogy rövidesen beköltözhetnek az iskola új épületébe. A régi bútorok helyett újakat kért: 150 pad két-két gyermek részére, öt szekrény, asztal, hajlított szék, fali tábla, pódium, mosdó, 15 köpöcsésze, egy üveges szekrény a könyvtár részére, 300 gyermeknek fogas és hat hajlított nádszék a tanítói szobába. A helyi és tordai asztalosok nem vállalták az elkészítésüket. Csak augusztusban sikerült meg egyezni a nagyenyedi országos fegyintézet vezetőségével 36 darab háromszemélyes pad, két falitábla csigán mozgatható dupla lappal, két tanítói asztal, két dobogó, és két hajlított szék elkészítéséről 800 forint összegben, ami feltehetően két tanteremnek volt elegendő.

Hogy milyen volt az új iskola gyermekbázisa ezekben az években, megmutatja egy 1906 január elején készített részletes statisztika. Felvinc lakóinak számáról csak 1893-ból vannak adataink, amidőn 1869-en voltak. Bátran feltételezhető, hogy tizenhárom év múlva

meghaladta a kétezret. A statisztika szerint összesen 503 gyermek volt 3–14 év közötti (25,1%). Óvodaköteles 64 fiú, 59 leány (összesen: 123), tanköteles (6–11 éves) fiú 133, leány 113 (összesen: 246) és 12–14 éves korú 81 fiú, 53 leány (összesen: 134). Az 503 gyermek közül 383 (1 magántanuló) jár óvodába vagy iskolába (76,1%), 14-en elköltöztek vagy meghaltak, 106-an nem járnak óvodába vagy iskolába. Anyanyelv szerinti megoszlásuk: 362 magyar, 21 román, elköltözött vagy meghalt 13 magyar, 1 román, nem járnak óvodába vagy iskolába 93 magyar és 13 román (21%).

Ugyancsak 1906 januárjában értesíti a tanfelügyelő a gondnoksgot, hogy az Oktatási Minisztérium kilátásba helyezte az 1906–07-es tanévre egy külön kertészeti és szőlészeti gazdasági ismétlő iskola megnyitását.

Mivel akkor még nem volt külön épülete, a jelenlegi új iskola egyik osztályában rendezik be. Ez az intézkedés nemcsak azért fontos, mert egy új, különálló oktatási intézménnyel szaporítja Felvinc iskolahálózatát, hanem azért is, mert a falusi gyermekek szakmai képzését tökéletesítették mezőgazdasági téren, tekintetbe véve a helyi viszonyokat. Hogy milyen komolyan határozta el a minisztérium az átszervezést, igazolják a következő hónapok intézkedései. Novemberben kinevezték Fábián Lajos szaktanítót, és pontos utasításokkal látták el. Most derült ki, hogy a fiúknak *gazdasági* ismétlő iskola, a leányoknak *általános* ismétlő iskola volt az V–VI. osztály. A tanfelügyelő ígérte, hogy egy különálló gazdasági ismétlő iskola építésének a tervét is pártfogolni fogja.

A mohácsi görög katolikus pap panaszt tett július elején a tanfelügyelőnél, hogy Felvinc görög katolikus gyermekei nem részesülnek hitoktatásban. Egy másik írásból az derül ki, hogy 73 görög katolikus gyermek hitoktatását a 3,5 km-re levő inakfalvi görög katolikus pap végzi.

Összeütközés nemcsak a felnőttek, hanem a gyermekek között is történt. A szomszéd helységekből gyalog jártak Felvincre a tanulók, és valamelyik csoport összeverekedhetett a felvinciekkel. Az ügy felkerült a tanfelügyelőségre, ahonnan megjött a figyelmeztetés, hogy a gondnoksg puhatolja ki az ellenszenv okait, járjon el szigorúan a vizsgálatok alkalmával és minden lehető kövessen el a baj orvoslására. A megoldás nem ismeretes.

Következik az 1907–08-as tanév, s az állami elemi iskola fennállásának 30. évfordulója. Az eddig is folytonosan tapasztalt fejlődés nem állt meg, hanem az oktatói munka tökéletesítésében – munkatervek készítésében, szakmai tanfolyamok, új tantervek, a gazdasági ismétlő

iskola szervezésében – és az anyagi bázis kiszélesítésében tovább folytatódott.

Adatok hiányában nem tudjuk, hogyan indul ez az iskolai év. Az előkészítésével kapcsolatos az a tanfelügyelői leirat, amelyben tudatja a gondnoksággal, hogy „a község előljárósága által felterjesztett gazdasági ismétlő iskola épületének tervrajzát és annak költségvetését jóváhagyás céljából a vallás és közoktatásügyi minisztérium felterjesztette”. Tehát beindult egy új különálló oktatási intézménynek a felépítése a község Torda felőli szélén, az országút mellett, a Létompatak közelében elterülő kb. két hold szántó területre. Ez az épület 1912-ben készült el és ma is áll.

A gazdasági ismétlő iskola kapott egy tojáskeltető gépet – valószínűleg a tanfelügyelő támogatásával – ami ritkaságszámba ment abban az időben. A szaktanító Fábian Lajos pedig részt vett Kolozsváron egy kiképző tanfolyamon, elsajátítva a gépkezelést és üzemeltetési módját.

A szegényes 1908-ból származó irattári anyagból való egy gondnoksági jegyzőkönyv, mely emlegeti a „kolozsvári állami gyermekmenhely felvinczi telepbizottsága” nevű bizottságot, melynek elnöke gróf Bethlen Józsefné volt. Ez a bizottság kérte az iskolától a szegény gyermekek megsegítésére a helyi rendezvényekből származó 274 korona 17 fillért, melyet letétbe helyeztek a helyi takarékpénztárba. Az iskola gondnoksága teljesítette a kérést és elhatározta, hogy ezután minden évben rendez egy összejövetelt és a bevételt a szegények megsegítésére fordítja.

A székelykocsárdi állami elemi iskola tanítója – Bende Béla – mint köri vezető levelet intézett a gondnoksághoz, s ebből megtudjuk, hogy az 1904-ben épített új elemi iskola épülete még nincs felavatva, mert az igazgató nem vállalta a köri tanítói gyűlés megrendezését Felvincen. Valószínű, hogy a gondnokságnak most már komolyan kellett gondolnia az iskolaépület felavatására és konkrét lépéseket kellett tennie ez irányban.

Az 1909-es év sem gazdag irattári anyagban. Megemlíjtjük a májusban tartott nevelőtanácsi gyűlést, amikor az oktató-nevelő munkával kapcsolatban szó volt e tevékenység hatásosabbá, eredményesebbé tételének módzatairól. Ezzel kapcsolatban Csiki István igazgató a saját tapasztalata alapján javasolta, hogy a osztályvezető tanítók változzanak évenként – vagyis ne vigyék végig osztályaikat az I–IV-ben – „ne maradjanak meg ugyanabban az osztályban, és az eddigi évenként felosztott rajz, ének, testnevelés, összhangzatos ének, kézimunka tanítását is a nyaranta megrendezett tanfolyamok résztvevői tanítsák, akik nyertek bizonyos fokú szakképesítést”. Nem ismeretes, mi valósult meg ebből.

Júniusban kapott leirat értesíti a gondnokságot, hogy „a miniszter kinevezte Háckl N. Lajos felsőbb leányiskolai tanárt az itteni állami elemi iskolával kapcsolatos ifjúsági egyesület dalkörének szervezésére. Úgy látszik, Felvinc lehetőségei megengedték a református egyház működő dalkara mellett egy ifjúsági énekkar felállítását is. Adatok hiányában nem tudjuk, hogy milyen eredménnyel tevékenykedett, és meddig volt Felvincen Háckl.

A szeptember közepén tartott havi tantestületi gyűlésen kijelentette az igazgató, hogy Torda-Aranyos vármegye általános tantestületének központi választmánya f. év szept. 11-én tartott gyűlésén elhatározta, hogy az 1909. évi őszi közgyűlését a felvinci állami elemi iskola felszentelési ünnepélyével kapcsolatosan október 14-én d.e. 9 órától kezdődően Felvincen tartja meg. Közölte az ünnepély programját is, mely szerint a lelkészek felszentelik az iskolát, azt átveszi a község bírója. Az ünnepi beszédet a vármegyei tanfelügyelő tartja, az iskola történetét az igazgató olvassa fel. Részt vettek a II–VI. osztályos tanulók és a tantestület, valószínűleg a helyi lakosság is.

Ugyanazon tantestületi gyűlésen szó volt a több osztályban tanított tantárgyak elosztásáról is. Ennek kapcsán megtudjuk, hogy „a testnevelési tanító Handbelt Nándor a III–IV–V–VI. osztályos fiúkból katonai zászlóaljat szervezett”. Így kapcsolódott be az elemi iskola a háborús előkészületekbe, és erre is nevelte tanulóit.

A tantestületben is változások voltak. Március 1-jén az említett Handbelt Nándort, november 20-án Sebő Antalt nevezte ki a minisztérium. Nem világos a helyzete Alexy Pál gazdasági iskolai szaktanítónak, aki működési igazolványt kapott.

Egy decemberi tanfelügyelői leirat arra kéri a helyi közigazgatási szerveket és vallási vezetőket, hogy segítsenek odahatni, hogy a 30 összeírt magyar ajkú analfabétát oktassák a tanítók, mert egy sem jelentkezett az iskolában. Nem ismeretes e felhívás eredménye.

Rendelet volt az alapja a hitoktatók (lelkészek) és a tantestület közös elhatározásának, miszerint az iskola egyik termében, minden második hét szerda estéjén vallási-erkölcsi előadásokat tartanak a nép erkölcsi nevelésének fellendítésére.

Az 1910-es esztendő rendkívül kevés adattal rendelkezik. Januárból való a tanfelügyelői leirat, mely emlegeti azt az elég rendkívülinek nevezhető helyzetet, miszerint a kolozsvári állami gyermekmenhely tanulói közül jártak a felvinci óvodába és elemi iskolába. Nem tudjuk, mi okból, hogyan kerültek ide és meddig maradtak itt. Mivel 1908-ban már folyósítottak pénzt Felvincről ennek az intézetnek a szegény gyermekei megsegítésére, és mivel itt, helyben volt és működött egy telepbizottsága, következtetni lehet arra, hogy a helyi óvoda és elemi

iskola viszonyai, a község anyagi hozzájárulása lehetővé tette egy bizonyos számú tanuló ellátását és oktatását Felvincre kihelyezve, s növelte ezáltal a kolozsvári gyermekmenhely gondozottjainak számát.

Ugyancsak ebből az évből való az is, hogy az olvasás-írást Péter József fonomimikai módszerével tanították a mi iskolánkban is.

Az 1910–11-es iskolai évben újból emlegetik az írások a „vegyes osztály”-t. A kolozsvári gyermekmenhely igazgató főorvosa érdeklődik, hogy hány állami gyermekmenhelyi tanuló jár a felvinci elemi iskola egyes osztályaiba, mennyi az iskolai, illetve tanszerkötségük. A választ nem ismerjük. A tantestület tagjai: Csiki István, Csikiné Téglás Jozefa, Gámánné Goptsa Anna, Handbelt Nándor, Sebő Antal tanítók és Péterfi István gazdasági ismétlő iskolai tanító.

Az 1911-es év első hetében népszámlálási munkálatokat végzett Sebő Antal. Ugyancsak ő kéri február elején a gondnokságtól, hogy engedélyezze Torda-Aranyos vármegye felvinci takarékpénztárában a váltónyilvántartási állást és a könyvelésben való segédkezdést tanítási órákon kívüli időben, amit meg is kapott.

Az 1911–12-es tanévben hatalmi ellentét merült fel Csiki István és Péterfi István gazdasági ismétlő iskolai vezértanító között, mivel nem fogadta el az előbbi ellenőrzését azon indokból, hogy a gazdasági ismétlő iskola önálló intézmény, és nincs alárendelve Csiki igazgatónak. Az ügy felkerült a tanfelügyelőhöz az elemi iskola gondnoksági jegyzőkönyvein keresztül. A tanfelügyelő tisztázta a vita tárgyát, mely szerint az elemi és gazdasági ismétlő iskola vezetői egyenlő rangú félként vesznek részt a gondnoksági gyűléseken és egyformán ellenőrzi tevékenységüket a gondnokság.

Az ifjúsági egyesület szintén állandó kérdése a közigazgatásnak. Harmath Béla felvinci jegyző kéri az állami elemi iskola felügyelete alatt működő ifjúsági egyesület adatait, amiből megtudjuk, hogy az egyesület 1911. november 15-én alakult, tagjainak száma február 11-én 65, de egy májusi kimutatásban már 58 fiú és 19 leány, összesen 77 ifjú szerepel, akik 18 vallásos, történelmi, természetrajzi, erkölcsi előadást hallgattak meg.

1912 májusában arról értesül a tanfelügyelő, hogy Kopulyán Gyula veresmarti görög katolikus lelkész, állami iskolai hitoktató nem tartja magyar nyelven a hittant. Felhívja a figyelmet, hogy a rendelet szerint „egy bizonyos mértékben magyarul kötelesek tanítani”, mert a tiszteletdíj csak akkor folyósítható. Ezen év nyarán felépült a község Torda felőli részén, az országút mellett a gazdasági ismétlő iskola új épülete.

Az 1912–13-as tanévvel kapcsolatban kéri a tanfelügyelő a mindennapi tankötelesek számát. A jelentés november 24-i helyzete:

Osztályok	Fiú	Leány	Összesen	Iskolába jár		Vallás szerint		Anyanyelv szerint	
				Helybeli	259	Róm. kat.	51	Magyar	236
I.	47	33	80	6-12 éves		Gör. kat.	66	Román	59
II.	49	34	83	Vidéki	47	Reform..	186	Cigány	11
III.	36	27	63			Izraelita	3		
IV.	27	20	47						
V-VI.	24	9	33						
Összesen	183	123	306	Összesen	306	Összesen	306	Összesen	306
Ismétlő			52						

Egy 1913-as májusi jelentés tudatja az év közbeni számváltozásokat: a 310 beiratkozottból eltávozott 14, kimaradt betegség miatt 6, meghalt 1, maradt 289 tanuló. Ezek közül szegény 132 fiú és 85 leány, összesen 217 tanuló (75%).

Az 1913–14-es iskolai évben beiratkozottak szeptember 30-i kimutatása:

Osztályok	Nemzetiség szerint	Vallás szerint	Nemek szerint
I. 68	Magyar 229	Róm. kat. 55	fiú 174
II. 65		Gör. kat. 61	
III. 78	Román 52	Ág. ev. 3	leány 119
IV. 53		Reform. 169	
V. 26	Cigány 12	Unit. 1	
VI. 3		Izraelita 4	
Össz. 293	Össz. 293	Össz. 293	Össz. 293

Tanterem: 6, tanerők: 3 (férfi) + 2 (nő). Az októberi jelentés kiegészítéseket és magyarázatokat is tartalmaz. A 6–12 éves tankötelesek száma 285, iskolába jár 204, felmentve 21. A 285 tanköteles közül 37 a kolozsvári állami gyermekmenhely kötelékébe tartozik, kik mind be vannak iskolázva. Sajnos, most sem tudjuk meg, milyen körülmények folytán kerültek Felvincre.

A 284 gyermek öt tanteremben tanult (V–VI. együtt). A hatodik számú tanterem napközi otthon (óvoda 2–3 éves gyermekeknek), az ifjúsági egyesület, dalegyesület (valószínűleg a református felekezeti dalárda) terme és télen tornaterem volt.

1914. február elején a tanfelügyelő megengedte a tordai Jánossy és Botár nevű fényképészeknek, hogy az itteni elemi iskola helyiségében *mozgósínházi* (mozi) előadásokat tartsanak (valószínűleg nemcsak a gyermekeknek). Minden előadás után két forintot fizettek a terem használatáért, s ez a pénz a tordai Tanítók Otthona javára fordított.

Péterfi István gazdasági ismétlő iskolai szaktanító szakmai felkészültsége elismerésére a miniszter „kinevezte tanfelügyelőségi iskola-

látogatóvá az állami iskolákkal kapcsolatos kisebb fokozatu gazdasági ismétlő iskolákra, kisebb fokozatu ismétlő iskolákra kiterjedő hatással.” Ez a rövid idézet is tovább vezet a gazdasági ismétlő iskolák szervezési módjának megismerése felé, amely bizonyosan a helyi adottságokhoz és lehetőségekhez való alkalmazkodásból ered. Most érthetjük meg az 1912–13-as tanév statisztikájában szereplő számadatokat, hogy miért van az V. és VI.osztályban 24 fiú és 9 leány, ezen kívül a gazdasági ismétlő iskolában 52 tanuló: mert különböző fokozatú gazdasági ismétlő iskolák voltak Felvincen. A kisebb fokozatú az állami elemi iskola keretében, a magasabb fokozatú egy önálló gazdasági ismétlő iskola keretében. Most már különálló, a célnak teljesen megfelelő épületben, és egy kétholdas kerttel, jól felkészült szaktanítóval működött.

Ugyancsak mezőgazdasági tárgyú a tanfelügyelőnek az a második, februári leirata, amelyben megengedi, hogy „az állami iskola egyik üres termében (amelyben előző évben a gazdasági ismétlő iskolai tanulók nyertek oktatást) a gazdakör részére gazdasági tárgyú előadás tartassék f. hó 20-án délelőtti órában”.

Szécsi Ferenc lelkész, a felvinci dalegylet elnöke arról értesíti az iskola igazgatóját, hogy a márciusi 15-i műkedvelői előadás tiszta jövedelme 140 korona volt, amit a helyi illetőségű szegény gyermekek megsegítésére küld a dalegylet.

Ismerkedjünk meg egy új jótékonyági intézménnyel, az „Erdélyi Pártfogó Egyesület tordai osztályá”-val. Kocsis Miklós ügyész tájékoztatót kér Csiki Istvántól, hogy a felvinci „özv. Hamar Károlynénál elhelyezett Nyitrai Gyula és Ilonka tanulóknak milyen a magaviseletük, iskolai előhaladásuk, milyen ellátásban és bánásmódban részesülnek?” A válasz ismeretlen, és az is, miért csak e két gyermekről kérnek tájékoztatót.

Az irattári adatokat egy új téma gazdagítja: a háború, illetve a háború hatásai az iskolák munkájára. Az első erre vonatkozó rendelet felszólítja a gondnokságot augusztus elején, hogy az épületet meszeltesse ki, és ha szükség lesz rá, azonnal adja át katonai tartalékkórház céljára. Handbelt Nándor bevonult katonának. Sebő Antalt áthelyezték rövid időre Maros-örményesre szeptember közepén. A Köztisztviselők Egyesülete felkéri az alkalmazottakat, hogy ajánljanak fel egy bizonyos összeget hadba vonultak hozzátartozóinak megsegítésére. A tanfelügyelő kéri a költségvetési takarékoskodást a rendkívüli helyzetre való tekintettel. Az ország hadi kölcsönt is kért, az iskolák pénzalap-

jainak járadék-kölcsönkötvények vásárlása meg a tantestület pénz-alapjainak kölcsönkötvényekbe való befektetése révén.

Szeptemberben utasítás jött a tanulók beiskolázásával kapcsolatban. A IV–VI. osztályos növendékeket nem szabad kényszeríteni az iskolába járásra, még akkor sem, ha csekély számú gyermek iratkoznék be. Sőt a fejlett III. osztályos növendékeket is otthon kell hagyni a mezei munkálatokra, hogy pótolják a hadba vonultak hiányzó munkakeréjét. Mégis 266 beírt tanuló szerepel egy zárszámadásban, ennek a létszámnak a megvalósítása azonban csak részleges lehetett.

Utasítás jött a szederlevél összegyűjtésére, megszáritására és postán való elküldésére Budapestre. Ez a katonák részére történő teafozéshez volt szükséges. A tanulók zsákkal gyűjtötték össze.

1915. január elején Péterfi István gazdasági ismétlő iskolai vezértanítót behívták népfelkelői szolgálatra (katonának). Nem ismeretes, hogyan oldották meg a tanulók oktatását, valószínűleg nem jártak iskolába az említett rendelkezés értelmében. Azt azonban megtudjuk, hogy a gazdasági ismétlő iskolának volt egy alkalmazott szolgálója, aki az iskola épületében lakott, vigyázott a kertészeti jellegű növényekre és gondozta őket.

Júniusban arról értesíti a tanfelügyelő a gondnokságot, hogy legközelebb megérkezik Felvincre Dél-Tirolból és Isztriából mint hadszíntérről kilakoltatott lakosok közül száz személy, és kéri az elhelyezésüket az iskola épületében. Figyelmezteti az igazgatót, hogy legyen gondja a menekültekre, méltányos áron kapjanak élelmet, s ha akarnak, munkát is.

A tanfelügyelő augusztusban elrendeli Sebő Antalnak, hogy a helyi közjegyzői irodán felhalmozott irodai munkálatokban segítsen. Ha szükséges még egy tanerő, jelentse az igazgató.

E hónap végén Mészáros István iskolai gondnoksági elnök beadta lemondását a tanfelügyelőnek, ami az iskolai ügyek vezetésének jó menetét károsan befolyásolta. Az előzményhez tartozik, hogy a tanfelügyelő kinevezte Száva Mihály főszolgabíró, Szöllösi Miklós járásbíró, dr. Darkó József járásorvos és Szécsi Ferenc református lelkész nejét az állami óvoda felügyelő bizottságába. Amiért a tanfelügyelő nem kérte ki az iskola gondnokságának véleményét személyi ügyek intézésében, információit más tényezőktől szerezte be, Mészáros személye iránti bizalmatlanságot látott, és ennek alapján levonta a konzekvenciát.

Szécsi Ferenc gondnoksági tag külön írásban fejezi ki sajnálkozását a gondnokság nevében, hogy Mészáros István 35 éven át lelkiismeret-

tes, buzgó vezetője volt, s mind az állami elemi iskola, mind a gazdasági ismétlő iskola szakoktatásának csak a javára szolgált volna az ő széles körű tudása, gazdag tapasztalata. Kötelességének tartja a Gondnokság, hogy buzgó munkásságáért köszönetet mondjon, érdemeit jegyzőkönyvileg is megörökítse. De nem hallgathatja el azon véleményét sem „hogy az ilyen kipróbált, hűséges, kötelesség-teljesítésben buzgó, tapasztalati ismeretekben gazdag férfiakat az iskola jól felfogott érdekében az iskolától nem elidegeníteni, hanem az iskola ügynek megnyerni kell”.

Bárdos Ádám tanfelügyelő egy hosszas leiratban válaszolt, mentegőzik Mészáros István lemondásával kapcsolatosan, hogy „csak a paragrafusok szerint járt el és nem volt bizalmatlan vele szemben”. A gondnokság részéről közölt oktató jellegű kritikát, miszerint „...nem elidegeníteni, hanem az iskola ügynek megnyerni kell” visszautasítja, mivel erre nincsen joga a gondnokságnak.

Az 1915–16-os iskolai évre érkezett egy újabb szabályozó rendelet a gyermekek beiskolázásával kapcsolatosan. Az I–II. osztályos gyermekek szeptember elejétől június végéig, a III. osztályosok október 1-től április 30-ig, a IV–V–VI. osztályosok és az ismétlő iskolai tanulók november 15-től április 15-ig tanulnak.

Egy kimutatás szerint a beírt gyermekek helyzete a következő volt: I. osztály 63, II. osztály 52, III. osztály 52, IV. osztály 57, V. osztály 15, VI. osztály 2, összesen – 241 gyermek.

Decemberben gyász érte Csiki István igazgatót, karácsony előtt három nappal, 22-én elhunyt Csikiné Téglás Jozefa tanítónő. A tanfelügyelő javasolta Nevelitsné Staub Annát helyettesítőül. Amíg megjön a miniszteri jóváhagyás, addig a szolgálatot tevő két tanító – Gámáné Goptsa Anna és Sebő Antal – tanítson az összes osztályokban váltakozó rendszerrel (délelőtt, délután). Ugyanis az elhunyt férje, Csiki István szabadságot kért és kapott január 16-tól március 10-ig, amit valószínűleg a leányánál tölt el.

Decemberben és januárban ismét ítélezett a törvényszék kiskorú bűnözők ügyében. Higyisán Ilyés 16 éves hatósági erőszak, Kovács János jogtalan eltulajdonítás, Hóka Róza 13 éves, Kovács Anna 13 éves lopásért, Porzsolt Eszter 16 éves becsületsértésért, Májér János 12 éves domborúi gyermek gyűjtogatásért, Nagypál György 17 éves magánlaksértésért kapott büntetést.

Márciusban megtörtént az iskolai gondnokság átszervezése Mészáros István lemondása következtében. A kinevezés a következőképpen szólt: Szécsi Ferenc gondnoksági elnök, Száva Mihály alelnök (fő-

szolgabíró), dr. Bornemissza Gyula tag (járásbi szolgabíró), dr. Darkó József tag (járásbi orvos), Harmath János tag (telekkönyvvézető), Lőrincz Ferenc tag, Magyar József tag (nyugalmazott szolgabíró), Nagy Elek tag (körzeti képviselő), Szacsvai Zsigmond (városgazda), Szöllösi Miklós tag (járásbíró), Szilágyi Domokos tag.

Április elején Benedek Elek és Gaál Miklós a Székely Egyesület megbízásából adatokat kérnek a székelyeknek a világháborúban való részvételéről. E meglehangú átiratban kérik „olyan levelek beküldését a harctéren küzdőktől, melyek fajunk erős lelkét, hősi indulatát, kötelességtudását tükrözik”. Kértek „helyi lapokból harci epizódokat vagy olyan családok névszerinti fölemlítését, ahonnan apa és fia (fiai) részt vett a háborúban”. A válasz nem ismeretes.

A tanfelügyelő értesíti a gondnokságot, hogy a gazdasági ismétlő iskola jövedelmének 20%-a a szaktanítót illeti meg, és mivel ő a harctéren van, másnak nem adható. Azt is tudatja, hogy a hivatalos szervek kérték az iskolás gyermekek elengedését az őszi és tavaszi vetések gyomlálására napszám és felügyelet mellett. Ha mennek, akkor a tanítás reggel 7–10 óráig tart, s ha a gyermekekre nincsen szükség odahaza, akkor a földbirtokos által küldött felügyelő vezetése alatt indulnak és gyomlálnak a mezőn.

Júliusban bekövetkezett a papír és írószerekkel való takarékoság elrendelése, nagyarányú csökkenésük, az árak tekintélyes emelkedése miatt. E célból elrendelte a tanfelügyelő:

- Az intézmények egymás közötti, a iskolák felterjesztései csak fél íveken történjenek.
- Többrendbeli iratváltáskor egy borítékot használjanak.
- A kicsi osztályokban a palatáblát használják, a házifeladatfüzetekben folytonosan írjanak, használva a tavaly betöltetlenül maradt füzeteket is. A kijavított dolgozatokat nem kell újból leírni.

Októberben rendeletet küldött a Közoktatási Minisztérium, amelyben utasításokat közölt az iskolák vezetőségeihez arra az esetre, ha az országot fegyveres támadás érné. Az eljárás az oktatási intézetek kezelésében lévő értékeknek, egyes fontos iratoknak biztonságba való helyezésére vonatkozott. Tárgyai: pénz, értékpapírok, fontos irattári okmányok, anyakönyvek, számadások. Ezekről leltárt kell készíteni és küldött útján értesíteni a budapesti központot, leírva az elrejtés pontos helyét. Abban az esetben, ha az értékeket, dokumentumokat erőszak-

kal elvonnák a támadók, a Közoktatási Minisztériumban be kell jelenteni. Az intézetek alkalmazottai helyükön maradnak mindaddig, amíg értesítést kapnak egy törvényhatósági személytől egy közvetlen betörés veszélyéről. Ha távoznak a lakhelyükről, kötelesek tájékoztatni a felderített vezetőiket hollétükről. Ez volt a lényege a kétoldalas gépelt rendeletnek.

Felvinc község tanácsa arról értesíti november elején az iskola gondnokságát, hogy november 6-tól kinevezte az alispán Sebő Antal tanítót a rekviráló bizottságba (Felvincre).

A tanfelügyelő meg arról küldött értesítést december elején, hogy Csiki István, Handbelt Nándor, Sebő Antal, Gámánné Goptsa Anna és Mezei Gizella tanítók részére „a fizetésük 35%-át kitevő háborús segélyt 1916. november 1-vel kezdődően 12 egyenlő előzetes havi részletben a tordai adóhivatal kifizeti”. A rendelet lapjának aljára ceruzával van ráírva: 1=1122, 2=700, 3=600, 4=600, 5=600 korona (ismertlen okból).

Ezen rendelkezésből kiderült az is, hogy Csikiné helyébe Mezei Gizella tanítónő jött. Handbelt Nándor azért szerepel, mert járandóságát felesége kapta, mivel ő a fronton katonáskodott.

1917 áprilisában Csiki István megkapta a minisztérium jóváhagyását a tordai és felvinci járás iskolafelügyelői tisztébe, amit már előzőleg is gyakorolt a tanfelügyelő megbízásából az évvégi záróvizsgákon való megjelenésével, azok megszervezésével.

Torda-Aranyos vármegye Közigazgatási Bizottsága tudatja a gondnoksággal, hogy jóváhagyta az iskola 4 hold, 1335 négyszögöl szántóterület bérbe adását Gornig Józsefnek évi 526 korona bérért egymást követő 6 évre (1917. január 1–1922. december 31.). Azt már nem tudjuk, honnan ered és mikor kapta az iskola a földet.

Csiki István érdemes igazgató tanítónak hosszas és eredményes működéséért a tanfelügyelő „legteljesebb elismerését fejezte ki” egy leiratban, addig is, amíg a „felsőbb helyről várt kitüntetés átadásával személyesen is kifejezheti” jókívánságait. Ugyanakkor azt is tudatja, hogy Csiki István és Sebő Antal részére 700, Gámánné és Mezei Gizella részére 500-500 korona ruhabeszerzési segélyt utalt ki a minisztérium, Handbelt Nándornénak pedig 650 koronát.

A tanítás az elemi iskolában két részletben folyt, délelőtt és délután. A tantestület kérte, hogy tanítsanak egyfolytában, de mivel késve kérelmezték (március után), a tanfelügyelő nem hagyhatta jóvá. A válaszból az is kitetszik, hogy az idejében kérelmező iskolák megkapták a jóváhagyást.

Szeptemberben (1917) Szabó Sándor, Pakulár Tódor, Pakulár Mária, Májer Ignác, Leopold Ferenc, Kovács János, Balogh Sándor ifjak különböző kihágásokat követtek el mint kiskorúak.

1918. július közepén a tordai Közigazgatási Bizottság eljárást indított Lupán Aurél gazdasági ismétlőiskolai szaktanító ellen, mivel „az intézet fejlesztését, anyagi javát nem szolgálja, e helyett privát ügyeit intézi, az iskolai munkát elhanyagolja. A kertbeli terményeket a szabályszerű eljárás mellőzésével értékesíti, tanítványaival csúnyán bánik. Nagy Mózeszt megpálcázta és úgy csapta a padlóhoz, hogy egy foga kitörött”. Az ügyet a felvinci járási főszolgabíróhoz utalta a vádlott kihallgatása céljából, és erről értesítette a tanfelügyelőt és az iskolai gondnokságot. Kérte, az összes iratokat terjessze be 30 nap alatt a Közigazgatási Bizottsághoz. Az ügy kimenetele ismeretlen.

Szeptemberben a tanfelügyelő megbízta Sebő Antal tanítót az igazgatói szolgálat ideiglenes vezetésével, mivel Csiki István hat hónapi szabadságot kért és kapott ismeretlen ok miatt. Helyettes tanítóul Fülöp Adél képezdei magántanulót rendelte ki a tanfelügyelő.

Rendelet érkezett arra vonatkozólag is, hogy ezután a tanulók személyi adatait a naplókba, anyakönyvekbe és végbizonyítványokba csak a szülőési anyakönyvi kivonat alapján írják be a hibák elkerülése céljából.

November közepén a tanfelügyelő bizonylatokat kért a hősi halált halt Handbelt Nándor, volt felvinci tanító feleségének özvegyi segélyéhez. A hónap végén a megüresedett állásba Kovács Nándor küüllővárosi állami iskolai tanítót helyezték át.

Ugyancsak most érkezett rendelet a tanításban használt nyelv alkalmazásával kapcsolatban. Azokban az óvodákban és elemi iskolákban, ahol az összes gyermekek vagy a többség nem magyar anyanyelvű, a tanítás a gyermekek többségének anyanyelvén tartandó. Ahol a magyar gyermekek kisebbségben vannak, ott mint kiegészítő nyelv ezután is használható. Ezekben az iskolákban a magyar nyelvnek külön tantárgyként való tanítását az I–II. osztályban mellőzni lehet. Azokban az iskolákban, melyekben a magyar nyelvű tanulók vannak többségben, a nem magyar anyanyelvű kisebbség tanítási nyelve a III. osztálytól kezdve rendes tantárgyként tanítandó.

Egy iskolai számadásból vált ismeretessé, hogy ezen az őszön 244 tanuló iratkozott be az iskolába, s ezek közül 227 gyermek fizetett 50-50 fillér felvételi díjat.

December közepén elrendelték, hogy a felterjesztésekben, kiadványokban, átiratokban és összes egyéb iratokban mellőzzék a „kirá-

lyi” jelzöt, úgyszintén a belső titkos tanácsosi, királyi tanácsosi, nagyméltóságú, kegyelmes, excellenciás, nagyságos és tekintetes címzéseket. A IV. Károly volt magyar királyt és néhai Ferenc Józsefet ábrázoló arcképeket is vegyék le.

*

Befejezve az iskola irattárában talált eredeti okmányok tartalmának rövid bemutatását, konklúzió helyett visszatérek olyan kérdésekre, amelyeket csak imitt-amott emlegettem, és emiatt nem domborodott ki eléggé a fontosságuk.

Az iskola adminisztratív munkájának egyik részét képezte a költségvetés évenkénti elkészítése is az iskolai gondnokság részéről. Erre vonatkozólag bőséges adatokkal rendelkezünk már az állami iskola megalakulásától számítva, nyomon követhetjük a bevételek és kiadások menetét.

Bevételeihez tartozott a beiratási díj és a tandíj minden tanuló részéről, a községi adó 5%-a, az állami kötvények utáni 5%-os kamat. Egyik érdekes jövedelmi forrása az aranyosszéki közbirtokossági (bogáti) vagyonából származó, évenként kiosztott osztaléka volt. Erre vonatkozólag az első bizonyítható adatunk az 1882/83-as iskolai évből való, a költségvetésben szereplő 106 frt 80kr, de feltehető, hogy nem ez a pénz volt az első osztalék. Hogy melyik aranyosszéki iskolának mennyi pénz jutott a közös földvagyon jövedelméből, arról Torda–Aranyos megye kebli pénztára évenként átírt az iskolák gondnokságához. Például az 1887. szeptember 23-i átírat szerint a felvinci állami elemi iskola 60 frt 13 kr-t kapott az 1886-os esztendő jövedelméből s az 1888. évben 109 frt 39 kr-t az 1887. év jövedelméből. Ez az osztalék megmaradt Aranyosszék közbirtokossági vagyonának fennállásáig (valószínű, 1918–20-ig).

Visszatérve az iskolai költségvetésre, a kiadási rovatban szerepelt az épület évenkénti kitakarítása, a szükséges tűzifa megvétele – melyet az iskola szolgálja vágott fel – a szegény gyermekek tanszerekkel és tankönyvekkel való ellátása, az iskolai könyvtár gazdagítása és végül „vegyes szükségletek” (például tinta, papír stb.). A bevétel ritkán fedezte a kiadást.

Az állami iskolák elkülönülése az egyháztól abban is megnyilvánult, hogy a hittan és ének tanítását az iskola a saját bevételeiből fizette (papok, kántorok), a tantestületi tagok pedig a fizetésüket a vármegyei adóhivataltól (Torda) kapták.

Nemcsak a költségvetéshez, hanem az iskolával kapcsolatos mindenféle kérdésben szükséges volt a tanfelügyelőségi, illetve a minisztériumi jóváhagyás egy-egy fölterjesztés alapján. Erre a bürokratikus eljárásra egy igen jellemző példa 1894-ből való, amikor a nagy osztálylétszám miatt a fiú- és leányosztályok tantermeinek kicserélését is a megyei tanfelügyelőség jóvá kellett hogy hagyja, amit előzőleg az igazgató az iskolai gondnokságtól, ez pedig a tanfelügyelőségtől kért.

Eddig csak emlegettük, de nem írtunk részletesen az iskola általános tevékenységét intéző és ellenőrző helyi szervéről, a gondnokságról, melyet az iskola létesítésekor (1877) alapítottak a minisztériumi rendelet alapján, minden rangú tanügyi intézmény mellé.

Nálunk 1877. augusztus 15-én alakult meg a vármegyei tanfelügyelő Moldován Gergely személyes elnöklete alatt. A gondnokság első tagjai, mint említettük: Mészáros István gondnoksági elnök (városi polgármester), Tóth Mózes, tag (református lelkipásztor), Magyar Efraim, tag (városi főjegyző), Szacsvai Lázár tag (városi rendőrkapitány), Nádudvari László, tag (járási szolgabíró), Schissel Albert, gondnok (járási orvos), Ács Lajos, tag (városgazda), Csiki István, jegyző (vezértanító).

Amint a megbízatásukból látható, a gondnokság minden tagja iskolázott, tekintélyes és legmagasabb fokú beosztásban működő egyén, akik foglalkozásuk és képzettségük által hozzájárulhattak az oktatás ügyeinek intézéséhez, törvényes kereteken belüli menetéhez.

A gondnokság tagjait évente újraválasztották, és a minisztérium megerősítette a tanfelügyelő fölterjesztését. Az iskola „vezértanítója” mindig tagja, illetve jegyzője volt a bizottságnak. A legelső gondnokság tagjai között azért nem szerepel az iskola igazgatójának neve, mert az akkor létesülő iskolának még nem volt kinevezett tanterője.

Az első gondnokságnak sok anyagi, pénzügyi és adminisztrációs ügyet kellett megoldania az 1877–1905 közötti években, mert az újonnan létesített iskolának semmije sem volt. Ezért a község főterén álló aranyos-széki adminisztratív székház épületében nagy átalakítási munkálatokat kellett levezetni, finanszírozni, új bútorokkal berendezni. 1904-ben pedig egy új hat tantermes és lakóhelyiséggel egybekötött épületet felépíteni, új bútorokkal ellátni – komoly hozzáállást igényelt a gondnokság tagjai részéről.

A gondnokság illetékes volt a felső szervek rendeleteinek a végrehajtásában, az oktató-nevelő munka megszervezésének, tervszerűsítésének, minőségének ellenőrzésében, az adminisztrációs, káder-, anyagi, pénzügyi téren való vezetésben, illetve az ezekkel kapcsolatos ja-

vaslatok meghozatalában, az iskola és szülők között felmerült vitás ügyek megoldásában stb. Kiemelném a több évtizedig (35 évig) buzgón tevékenykedő Mészáros István gondnoksági elnök, Schissel Albert gazdagondnok és Csiki István gondnoksági jegyző munkáját. Mészáros István hozzáértő adminisztratív, Schissel Albert pénzügyi és Csiki István pedagógiai és szervezői téren érdemel elismerést. Így iskolánk ebben a földrajzi körzetben bizonyos fokú elismerést vívott ki magának nemcsak a megyei szervek előtt, hanem a szomszéd iskolák előtt is.

Befejezve a hiányosan megmaradt helyi irattári anyag ismertetését – amihez hozzá kívánkoznak más forrásokból eredő anyagok –, elmondhatjuk, hogy a felvinci állami elemi iskola újabb fordulóponthoz érkezett az I. világháború befejezésekor, az impériumváltozás következtében (1918), felkészítve az új célok és elgondolások szolgálatára. Hogy mennyire volt alapos az elemi iskolai oktatás megszervezése, igazolja az is, hogy az új államban is ugyanolyan szervezési formában folytatta tevékenységét (I–IV. osztály + gazdasági ismétlő) egészen a II. világháború végéig (1945-ig), csak teljesen román nyelven.

Felvinci tanerők 1877–1918

1. Antal Dénes – igazgató tanító	1877. szept. – 1878. szept.
2. Szabó Lujza – tanítónő	1877. szept. – 1878. ápr.
3. Agyagási Sándor – tanító	1877. szept. – 1889. aug.
4. Baloghné Zakariás Gizella – tanítónő	1878. ápr. – ?
5. Csiki István – igazgató tanító	1878. okt. 4. – 1889; 1890.márc.6 – 1919.
6. Szabó Mária – tanítónő	1885 –1887 szerepel a neve
7. Körmendi Róza – tanítónő	?
8. Vályáné Emberi Ilona – tanítónő	1887. szept. – ?
9. Nyárádi Lajos – tanító	1889 – 1894. szept.
10. Zeffer Lukács – tanító	1890. márc. – 1890. nov.
11. Csikiné Téglás Jozefa – tanítónő	1893 – 1915. dec. 22. szerepel
12. Vachold Gyula – tanító	1894. szept. – 1896. szept.
13. Mátyás Jenő – tanító	1896. szept. – 1909. nov.
14. Szabó Ilona – tanítónő	1896. szept. – ?
15. Tarján Gyula – tanító	1896. szept. – ?
16. Mátyásné Lőrincz Berta – tanítónő	1901. ápr. – ?
17. Fábián Lajos – gazd. iskolai tanító	1906. nov. – ?
18. Handbelt Nándor – tanító	1909. márc. – 1914-ben bevo- nult katonának és elesett

19. Sebő Antal – igazgató tanító	1909. nov. 20 – ?
20. Alexy Pál – gazd. iskolai tanító	1909 – szerepel a neve
21. Péterfi István – gazd. iskolai tanító	1910 – ; 1915-ben bevonul ka tonának
22. Gámánné Goptsa Anna – tanítónő	1910. szept. 1 – ?
23. Nevelitsné Staub Anna – tanítónő	1916-ban Csikinét helyettesíti egy pár hónapig
24. Mezei Gizella – tanítónő	1916. dec. – ?
25. Kovács Nándor – tanító	1918. nov. – ?
26. Lupán Aurel – gazd. iskolai tanító	1918. júl. – ?

Kimutatás
az 1877–1918 között beiratkozott állami elemi iskolai
tanulókról

Iskolai évek	Működő oszt.	Elemi osztályok				Összesen	Gazdasági ismétlő			Összesen	Nemzetiségi megoszlás			Összesen	Nemek		Tanerők
		I.	II.	II.	IV		V.	VI.	Össz.		magyar	román	cigány		Fiú	Leány	
1877-78	I–III	-	-	-	-	193	-	-	-	193	154	3	-	157	100	93	3
1882-83	I–IV	-	-	-	-	157	-	-	-	157	-	-	-	-	-	-	3
1885-86	I–VI	-	-	-	-	187	-	-	?	187	-	-	-	-	-	-	4
1886-87	I–VI	-	-	-	-	?	-	-	?	?	-	-	-	-	-	-	4
1888-89	I–VI	-	-	-	-	?	-	-	?	147	-	-	-	-	-	-	4
1891-92	I–VI	-	-	-	-	?	-	-	?	207	-	-	-	-	-	-	4
1892-93	I–VI	-	-	-	-	245	-	-	27	272	-	-	-	-	-	-	4
1895-96	I–VI	-	-	-	-	?	-	-	?	285	-	-	-	-	-	-	6
1896-97	I–VI	-	-	-	-	?	-	-	?	269	-	-	-	-	-	-	6
1900-01	I–VI	-	-	-	-	254	-	-	57	311	280	31	-	311	-	-	5
1910-11	I–VI	-	-	-	-	?	-	-	?	?	-	-	-	-	-	-	6
1912-13	I–VI	80	83	63	47	273	-	-	33	306	236	59	11	306	-	-	6
1913-14	I–VI	68	65	78	53	264	26	3	29	293	229	52	12	293	174	119	5
1915-16	I–VI	63	52	52	57	224	15	2	17	241	-	-	-	-	-	-	4
1917-18	I–VI	-	-	-	-	?	-	-	?	244	-	-	-	-	-	-	4

Megjegyzés: Az évenként beiratkozott tanulókon kívül mindig voltak iskolába nem járó gyermekek. Mivel ezek száma havonta változott, nem készült kimutatás róluk.

A felvinci állami elemi iskola története újabb fordulópontjához érkezett az I. világháború befejezésekor, illetve Erdélynek Romániához való csatolása következtében. A békekötési tárgyalások befejezéséig már lezajlottak az intézkedések az oktatási nyelv, az iskolai vezetőség, a tankönyvek és részben a tanerők kicserélése érdekében.

Az 1918–1945 közötti években román nyelven folyt az oktatás, a gyermekek csak a szünetben – és a családban – használhatták anyanyelvüket, ennek ellenére elvégezték az I–VII. elemi osztályt, de csak kevesen készültek középiskolába, főiskolára. Megemlíthetők: Nagy Pál, aki orvos, Takács Magda, aki tanítónő, Wagner Olga, aki tanárnő lett. A helyben maradt ifjak csak önszorgalomból tanulhatták meg az írást, olvasást anyanyelvükön.

Befejezve a részünkre kedvezőtlen időszakot, az 1939–45-ös II. világháború befejezése kedvező lehetőségeket hozott az anyanyelvű-oktatás újbóli elindítására. A Magyar Népi Szövetség akciói, szervezési intézkedései Felvincen is pozitív eredményeket hoztak. 1945 őszén Lázár Mária, Flora Erzsébet, Bota Magda, Klos Vilma tanítónők

az I–IV. osztályban, Hudicska József tanító az V–VII. osztályban elkezdtek az oktatói munkát magyar nyelven az 1904-ben épült intézetben, mint különálló tagozaton. Az újra beindított óvodában Szilágyi Edit óvónő tanított.

Az újonnan megalakult tantestület tagjai majdnem évenként cserélődtek. Például 1947–48-ban Lázár Mária, Bota Magda, Flora Erzsébet, Hudicska József, Bokor Margit, Irsai Éva, Kiss Pál és Schat László tanítottak. Hamar észrevették, hogy a didaktikai-nevelői tevékenység mellett iskolán kívüli feladataik is lesznek, hogy egy gazdag hagyományokkal rendelkező kultúrközpontba kell beilleszkedniük, aktívan részt venniük az ifjúság és a felnőttek körében. A régi óvoda épületében felállított színpad alkalmas volt a műsorok bemutatására.

Lelkes, aktív fiatalokból álló csoportok voltak, élükön a rátermett, tapasztalt vezetővel, Schönauer Józseffel, aki az akkori tantestület közreműködésével irányított, tanított. A korszak divatos, háromfelvonásos népszínművei közül előadták: Szigeti József: *Vén bakancsos és fia, a huszár*, Szigligeti Ede: *A csikós* és *A cigány*, Tóth Ede: *A falu rossza* című darabokat. Ezek mellett énekszámok, monológok, egyfelvonásos színdarabok is előadásra kerültek. Az énekek, színdarabok zenei betéteinek betanítását Gazda Lajos lekipásztor végezte.

Az 1948-as államosítás nem jelentett változást, mert addig is mint állami iskola működött, megtartotta önállóságát, ellenőrzését is magyar tanfelügyelők végezték Tordáról.

1950. október 1-jén Irsai Éva igazgatónő Kolozsvárra távozott, az iskola vezetését alulírott vette át mint igazgató tanító. A román tagozat igazgatója Albu Vasile tanító volt.

Az 1950-es években mindinkább kiszélesedett a tantestület iskolán kívüli munkája a Tanügyminisztérium rendeletei alapján. Egyik területe az ifjúság és a felnőttek körében lappangó írástudatlanság volt, ennek felszámolásában mindegyik nevelő részt kellett vegyen. Nehézséget jelentett az írástudatlanok meggyőzése, hogy megjelenjenek az órákon – munkaidő után –, és mivel nem nagyon sikerült, úgy oldódott meg ez a kérdés, hogy az oktatók mentek el hozzájuk. Az írás-olvasás-számolás úgy fejeződött be, hogy az oktatók fogták az írástudatlanok kezét és „közös erővel” írták le a „dolgozatokat”.

Az iskolán kívüli tevékenység bemutatása után következtek a tanulók órán kívüli kulturális munkája, amely szavalatokból, énekszámokból, népi táncokból, tornagyakorlatokból állott, s vörös betűs alkalmakkor kerültek bemutatásra a Vigadó színpadán (I–VIII. osztály). Ezekon kívül már több előkészületi időt és munkát igényeltek az évenként legalább egy alkalommal bemutatott három-négy felvonásos színdarabok, főleg mesejátékok. Megemlítjük a *Szélvész kisasszony*,

Csipkerózsika, Évike álma, Andris Meseországban, Makkai Sándor: *Gyöngyvirág*, Tordon Ákos: *A kék szőnyeg* című darabokat, Hudicska Olga, Nagy Ilona, Szilágyi Edit, Siklódi Izabella, Szőke Eszter tanerők közreműködésével. A szereplő tanulók a szülők támogatásával megvalósított színpompás ruhákkal, balett és táncszámokkal, zenekari kísérettel gazdagítva jelentek meg a színpadon (például a „manók táncá”-ban vagy a „tündérek táncá”-ban). Sok fénykép őrzi ma is a tanerők és tanulók gazdag kulturális tevékenységét, jó erkölcsi és anyagi sikereit, a színpadi díszletek tervezésével, festésével foglalkozó Nagy Ilona tanítónő odaadó munkáját.

A kulturális tevékenységhez tartozik még a Bokor Margit tanítónő kezdeményezésére szervezett bábjáték-csoport az V–VII. osztályos tanulókból, melyet Hudicska Olga, Nagy Ilona és Szilágyi Edit is felkaroltak, majd egy másik bábjáték-csoportot is létrehoztak a tantestület tagjaiból. Közreműködtek: Szőke Eszter, Siklódi Izabella, Jakab Anna, Zalányi Anna, Maklári Béla, Bartha Miklós és Hudicska József, akik a bukaresti, 1965-ben megrendezett országos versenyen második díjat nyertek.

Az iskola vezetősége gondosan örködött az oktató-nevelő munka minősége felett, látogatva a tanórákat, különös figyelmet fordított a tanulókkal való emberséges bánásmódra, a tanerők munkafegyelmére, az órákra való előkészületeikre és erkölcsi magatartásukra mind az iskolában, mind pedig a lakosok körében. Megelégedéssel állapítható meg, hogy egy nevelő ellen sem kellett fegyelmi eljárást indítani. A tanfelügyelői ellenőrzések alkalmával felvett jegyzőkönyvek a jó munkamenetet, módszertani eljárásokat, a tanulók zömének jó tanulmányi előmenetelét, az oktatók jó professzionális felkészültségét, az osztálytermek karbantartását említik.

Az 1960-as évek elején a minisztérium beindított egy országos akciót az oktatási munka modernizálására. A falusi iskolákban is elkezdődött az ún. kabinetrendszer beindítása saját anyagi erőből a fizika, kémia, biológia, földrajz, román, magyar, orosz, történelem, matematika tanításához az V–VIII. osztályokban. Lényege az volt, hogy a tanulók minél több szemléltető eszközhöz, anyaghoz, géphez jussanak hozzá, hogy azokkal kísérletezzenek, és így sajátítsák el a tananyagot. Nyelvek esetében táblázatok, grafikonok, irodalmi művek, arcképek, vetített diapozitívek keltsék fel az érdeklődést. Mindezeknek köszönhetően változatosabbá, érdekesebbé, a csak szóbeli anyagközlés mellett a szemléltetéssel vonzóbbá váltak az órák. A kabinetrendszer bevezetésének az volt a hátránya, hogy a szüneteken a tanulók jöttek-mentek az osztályok és kabinetek között, magukkal cipelve ruháikat, táskáikat.

Ugyancsak a modernizálás céljából létesült kezdetben egy asztalos, az 1970-es években egy lakatosműhely a régi óvoda épületében az V–VIII. osztályos fiúk részére. A lányok varrtak, kötöttek. Csak rendre tudtuk beszerezni saját erőből a gyalupadot, más szerszámokat, míg a helyi mezőgazdasági gépállomástól kaptunk kikopott vas esztergapadot, satukat, vasvágó fűrészeket stb. és egy munkavezető mesterembert. A műhelymunkák 1990 után megszűntek.

A megfelelő szerszámok és gépek beszerzésével a munka is eredményesebbé vált. Vas lábtörlőket, vakolókanalakat, vas és fa virágtartókat készítettek, a megrongált iskolapadok fa- és fémrészeinek, ajtózárnak, vaskerítéseknek a megjavítását végezték.

A műhelyek nyersanyaggal való ellátása, nyilvántartása, mennyiségének csökkentése, a készült munkadarabok leltározása, az eladott munkadarabok nyilvántartása és a pénz elszámolása stb. nagyon sok adminisztratív munkát jelentett és csak kevés hasznot. A legkelendősebbek a műanyaglapokból készült dísz tárgyak és az éjjeli lámpák voltak.

Hasonló volt a helyzet a 2,5 holdas iskolakertben is, ahol egy biológia szakos tanár órarend szerint foglalkoztatta az V–VIII. osztályos tanulókat. Az ötszáz méterre történő jövés-menés, a termelt zöldségek, gabonák, takarmányok nyilvántartása és a bevételek elszámolása ugyancsak sok munkát igényelt.

A helyi közigazgatási hatóságok mindig támogatták iskolánkat a költségvetési alapból. A gázfűtésnek 1952-ben történt bevezetése biztosította a meleget, a nemsokára beszerelt villanyáram a világítást. Az 1904-ben épült igazgatói lakás és hat tanterem mellé 1974-ben sikerült még hat új tantermet építeni, részben központi alapból, részben a helyi lakosok kézierejével. Így impozáns iskolaépületünk a Torda-Enyed-i műút mellett egyik ékessége községünknek.

Megismerve iskolánk irattárának és más archívumoknak a forrásanyagait, örömmel észleltük, és dokumentumokkal igazoltuk, hogy Felvincen 1663 óta létezett és működött elemi iskola. Nagy lelkesedéssel készültünk három évig, hogy 1964-ben megünnepeljük iskolánk fennállásának 300. évfordulóját. Elkészítettük az iskola történetét, amelyben – véleményünk szerint – inkább a múltat domborítottuk ki, és csak keveset a jelenből, s ezért kétszer utasították vissza a tanfelügyelőségen. Végül a 300 évről csak néhány mondat maradt, de sokat dicsőítettük a Román Kommunista Párt bölcs politikáját az ifjúság oktatása, nevelése terén.

Az ünnepély előkészítése rengeteg munkát igényelt. Egyik tanerőcsoport a folyosók, tantermek díszítésével, másik csoport a tanulók munkáját tükröző – rajz házi feladatos füzetekből, műhelyekben ké-

szített munkadarabokból – kiállítás előkészítésével foglalkozott, a szakos tanárok a nyelvi, történelem-földrajz kabineteket gazdagították. A fizika, kémia és biológia kabinetbe bevezettük a vizet. A tanterekben levő ablakokra új függönyöket, román és magyar motívumos varrottas drapériákat, a katedrákra varrottas asztalterítőket készítettek a tanítónők, az osztályfőnökök, a szülők támogatásával. Egy szép kultúrműsor is elkészült román nyelvű szavalatokkal, dalkari számokkal, román, magyar népi táncokkal, tornagyakorlatokkal és ünnepi beszédekkel román nyelven. Az ünnepi megemlékezés közepéddel fejeződött be a Megyei Tanfelügyelőség kiküldötteinek, a helyi közigazgatás vezetőinek és az iskola alkalmazottainak részvételével.

Ez alatt a három évi előkészület alatt, iskolánk kívül-belül „új ruhába öltözött”, s elmondhatjuk, hogy jóformán csak ennyivel is maradt. Már az előkészület idején elszomorított minket, hogy nem kaptunk engedélyt újságcikkek, hirdetések közlésére, sem az elszármazott véndiákjaink meghívására, sem egy emléktábla elhelyezésére. Nagyon vigyáztak arra, hogy minél inkább helyi jellegű maradjon, ne legyen nagy híre ünnepülésünknek. Ezért aztán hamar feledésbe is ment a sok munkánk, az ünnepélyünk.

Illőnek tartom leírni, kik voltak a tantestület tagjai ekkor:

1. Szőke Eszter	tanítónő
2. Siklódi Izabella	tanítónő
3. Nagy Ilona	tanítónő
4. Hudicska József	tanító
5. Hudicska Olga	az orosz nyelv tanára
6. Szilágyi Edit	a magyar nyelv és irodalom tanára
7. Zalányi Anna	a biológia-földrajz tanára
8. Fórika Éva	a zene és énekkar tanára
9. Bartha Miklós	a matematika tanára
10. Maklári Béla	a fizika-kémia tanára
11. Kiss János	a testnevelés-sport tanára
12. Siklódi Sándor	a román nyelv tanára, aligazgató

Az iskola titkárnője Kalmár Emese tanítónő, az igazgató Maier Liviu tanár volt. Takarítók: Dragomir Letiția és Cornea Silvia voltak.

Említésre méltóak a tanerők didaktikai és nevelői munkájában tapasztalt nehézségek is. Elsősorban a sok munkaterv – évi, évharmadi, osztályfőnöki –, minden órára a leckevezet, a különböző előadások – nevelőtanácsi, szakmai, politikai körüli gyűlések – sok időt vettek igénybe. Osztálytanítók és osztályfőnökök részére mindenik tanköteles tanuló beiskolázása, a sok tantárgy bő anyagának legalább részbeni megtanítása, sokszor órák után. Az órák alatti fegyelem, a jegyzetek lemásolása a tábláról, külön figyelmet igényeltek a nevelők részéről.

Szülői látogatások a fegyelmezetlen, bukásra álló tanulóknál, a szülők támogatásának elnyeréséért. Az évvégi jutalomkönyvek kiosztásakor is viták keletkeztek a tanerők és az egyes szülők között.

Szóljak a tantestület egyes tagjainak művészi tehetségéről, tevékenységéről. Közöttük a legidősebb Bokor Margit tanítónő volt, aki önszorgalomból és veleszületett képességeinek továbbfejlesztésével indult. Nagyszerűen kezelte a pasztellkrétát, de az ecsetet is. Sokféle és élénk színekből álló csendéletei, virágokat ábrázoló képei – napraforgók, amariliszek, orgonák, tulipánok –, tájképei: Duma háza, Maros-kanyar; arcképei: Osváth Lajos bácsi, Schönauer József, Csiki bácsi és több fiatal leánytanuló képe őrzik emlékét ma is. Hasonló stílusban használta és használja ma is Nagy Ilona tanítónő a pasztellcezurát és az ecsetet. Képei: *A enyedi vár bástyája, A felvinci református templom, A régi börtön épülete télen, Maros-part* stb. Virágos képeit is harmonikus színekkel, élethűen alkotta meg.

Hudicska József tanító a fafaragást választotta. Önképzéssel elsajátította a faanyagok kiválasztásának, szakszerű szárításának és megmunkálásának módját. Fő szempontja volt a szakkönyvekből megismert erdélyi fafaragászati motívumok alkalmazása (például az élet fája motívumé) az általa faragott tárgyakon, mint amilyenek voltak a sulykok, kopjafák kicsiben és több kétméteres kopjafa (egy a helyi temetőben), képrámák, domborművek stb. Példáját Sallak Magda és Joó József követték.

Nem maradhat ki az 1950-es években elkezdett és mindinkább kiszélesedő turisztikai jellegű kirándulások rendezése a tantestület és a tanulók részére. Az I–IV. osztály a közeli decsei, fügedi erdőket, az enyedi vasöntödét, várat, a történelmi és természetrajzi múzeumokat látogatták meg. A IV–VIII. osztályos tanulók a marosújvári szódagyárat, sóbányát, a Tordai-hasadékot, a gyulafehérvári várerődöt, a római katolikus és ortodox katedrálisokat, a megyei régészeti múzeumot, a Batthyáneumot.

Megszeretve a kirándulásokat, később országos méretűek következtek: a vásárhelyi várerőd, Kultúrpalota, Szováta-fürdő, udvarhelyi falumúzeum, Moldvában a humulești-i Creangă-múzeum, Csalhócsúcs, a brassói Fekete-templom, várkastély, a segesvári várerőd. Meglátogattuk a dévai várat, a hunyadi vasöntödét, a szebeni Bruckenthal Múzeumot, a vöröstoronyi Bran-kastélyt, Craiovát, a Vaskaput, a Kazán-szorosban hajóztunk, az Ada Kaleh-szigeti erődöket megtekintettük (azután öntötte el a Duna). A Nyugati-Sziget-hegységben láttuk a híres scărișoarai jégbarlangot, a Detunata-hegyet, a Pilis-csúcsot, a Székelykőn a néhai vár romjait. A költségeket a résztvevők fedezték, amiket részben csökkentettek az 50%-os vasúti kedvezmények.

Az 1989. decemberi forradalom utáni helyzetet az is jellemzi, hogy a helységből eltávozott fiatalok gyermekei mindinkább hiányoznak iskolánkból, nagyon lecsökkent a létszám. Így például 1997–98-ban az I–VIII. osztályban 46 tanuló tanult. A létszámcsökkenés országos méretű volt, ezért maradt meg a mi tagozatunk is. (Lásd *A felvinci általános iskola adatai az 1945–46-os és az 1997–98-as tanévben* című függelék.)

Az 1950–80 közötti években tevékenykedő tanerők folyamatosan kicserélődtek. Egyesek áthelyezést kértek: Kováts Gábor, Maklári Béla, Szilágyi Mária, Györffi Ibolya, Bartha Miklós, mások nyugdíjba vonultak: Bokor Margit, Siklódi Izabella, Hudicska Olga, Zalányi Anna, Szőke Eszter, Szilágyi Edit, Nagy Ilona, Kis János és alulírott. Az óvodából nyugdíjba mentek: Farnos Anna, Kováts Ildikó, Jakab Anna és áthelyezést kért Gálffi Júlia.

A régi tantestület teljes kicserélődése hátrányosan befolyásolta a helyi kulturális tevékenységet. Hudicska József tanító több évtizeden keresztül szervezte, támogatta a kultúrotthonban – a Vigadó épületében – folyó tevékenységet, de nyugdíjaztatása után legfeljebb egy-egy bál vagy lakodalom zajlik vagy színielőadás.

Nagy Ilona nyugalmazott tanítónőt aggasztotta ez a passzív helyzet, ezért elhatározta, hogy újraindítja az ifjúság körében a kultúrmunkát. Diákok és nem tanuló ifjak, sőt fiatal családok örömmel vállalkoztak a szerepek megtanulására, a díszletek elkészítésére, a színpad berendezésére. Alulírott is újból összehozta vonós zenekarát Stáb Jenő, Henning Kinga, ifj. Apa Lajos, Bacsó István hegedűvel, ifj. Szacsvai Zsigmond villanyzongorával való közreműködésével. Elismerően, dicsérően szólhatunk arról a 20-25 tagból álló egyszólamú énekcsoportról, amelyik vonzóvá, hangulatosabbá tette énekszámával a színielőadásokat. Nagyszámú közönség is lelkesen támogatta a rendezvényeket, mindeniket meg kellett ismételni, sőt Székelykocsárdon, Magyarlapádon is bemutatni egyeseket, például Marton Lili: *Sikátor* című színdarabját és versenyen részt venni.

Előadásra kerültek 1989 után Papp János. *Tépett rózsa* c. háromfelvonásos zenés népszínműve, Marton Lili: *Sikátor* c. háromfelvonásos vígjátéka, Móricz Zsigmond: *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* c. négyfelvonásos zenés vígjátéka, Tóth Ede: *A falu rossza* c. háromfelvonásos zenés népszínműve. Voltak kisebb terjedelmű tarca estek, amikor inkább a tánc, az ének, gitárszámok szerepeltek az ifjúság közreműködésével.

Az 1945–98 közötti időszak tárgyalása után nem elhanyagolható iskolánk fontosságának megemlézése. Kezdetben gyermeklétszámunk is gazdag volt, s a VIII. osztály befejezése után alig maradt tanuló, aki

nem folytatta tanulmányait az enyedi, marosújvári, gyulafehérvári közép fokú líceumokban, szakmai középiskolákban, végül az egyetemeken. Hogy mennyire fellendült a tanulási kedv, azt a következő számadatok is igazolják: 7 orvos, 20 mérnök, 2 állatorvos, 22 tanár, 2 pap, 2 jogász, 20 technikus, 1 gyógyszerész (összesen: 76 értelmiségi) került ki innen, és dolgozik az egész országban, néhányan Magyarországon, egy Ausztráliában.

Az oktatási eredmények felsorolása után említsük meg az anyanyelvünk megismerése, megőrzése, nemzeti kultúránknak, hagyományainknak – népi táncok, énekek, irodalmi, tudományos ismeretek – népszerűsítése terén elért eredményeket is. Közkedveltek voltak a népi táncok, énekszámok, szavalatok. Megtanulták és megszerették a magyar dalokat, táncokat, a magyar népviseletet, önazonosságunk fontos szimbólumait. A szövegek megtanulásával elsajátították a helyes beszédet, a közösségbe való beilleszkedést, a bátor szereplést.

Írásomnak végéhez érve öröm tölt el, hogy emlékezetemben sok minden megmaradt 81 éves korom ellenére. Negyvennyolc év eseményeinek, emlékeinek újbóli felidézése jóleső érzéssel töltött el. Úgy gondolom, hogy az én generációmhoz tartozó felnőtt, de az ifjú is hasonlóan érez, amikor elolvassa írásomat. Munkámnak ez is egyik célja lehet, de ennél fontosabb, hogy a ma is élő kollégáim segítségével összegyűjtött sok adat, tevékenység, név írásban is megmarad, a feledéstől megmentődik.

1999. január

FÜGGELÉK

**A felvinci általános iskola adatai
az 1945–46-os és a 1997–98-as tanévben**

Magyar tagozat

A tanulók létszáma az 1945–46-os tanévben:

I	II	III	IV	V	VI	VII
49	20	18	15	14	18	10

1946. június 29-én a IV–V–VI–VII. osztályban 25 tanuló végzett.

Beírt tanulók az év kezdetén: 57.

Év végéig járt iskolába: 27.

Az 1997–98-as tanév tanulólétszáma:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
2	5	8	8	6	5	5	7

Összesen: 46

Az 1997–98-ban működött tanítók és tanárok névsora:

Nagy Ilona	tanító	Dolghi-Lungu Mariana	tanár
Timár Erzsébet Melánia	”	Kiss Ferenc	”
		Szabó Ferenc	”
		Péter Tünde Mária	”
		Osváth Tünde	”
		Bárócz Huba	lelkész
		Szalontai Róbert-Attila	aligazgató

Román tagozat

Az 1997–98-as tanév tanulólétszáma:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
27	36	35	25	28	29	17	19

Összesen: 216

Az 1997–98-as tanévben működött tanítók és tanárok névsora:

Păcurar Veturia	tanító	Bocos Mircea	tanár
Ciama Maria	”	Chira Maria	”
Vlad Daniela	”	Dancea Melania	”
Roata Vasilica	”	Cordea Lilica	”
Sintoma Iuliana	”	Cristea Emilia	”

Zărnescu Lucia

tanító Fanea Lucreția
Ceclan Dan
Roata Gigel

tanár
”
lelkész

Az igazgató neve: Gărduş Viorica

Az iskolai könyvtáros: Chira Maria

Titkárnő: Sallak Magda

Takarítók: Puiu Mariana, Angyal Maricica